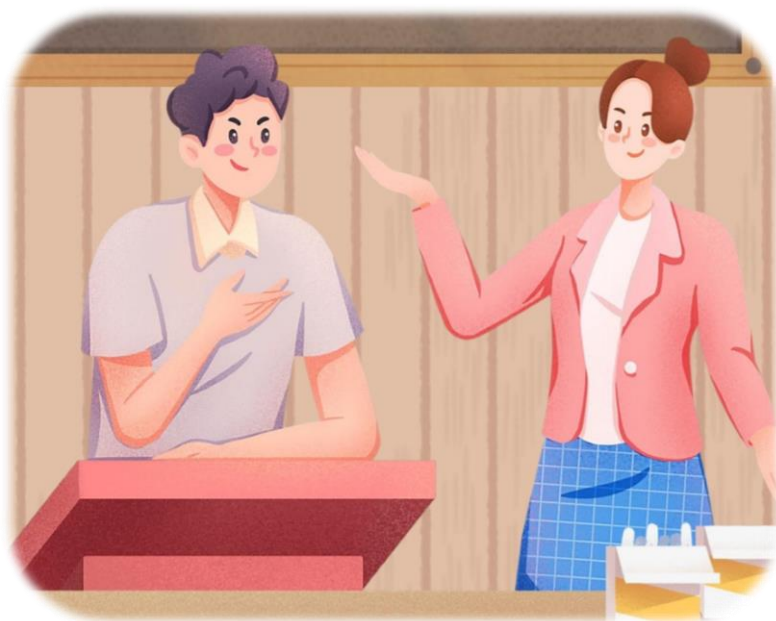

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

**МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ
«РИТОРИКА ЯК МИСТЕЦТВО КОМУНІКАЦІЇ»
вибіркового освітнього компонента
(курсу за вибором) для профільної середньої освіти**

**Черкаси
2025**

*Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»
(протокол № 2 від 29 травня 2025 року)*

АВТОР-УКЛАДАЧ:

Людмила ЮЩЕНКО, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат філологічних наук.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Вікторія РУДЕНКО, завідувач кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук, доцент;

Ольга ГОПИК, учитель української мови та літератури опорного закладу «Лисянський ліцей № 1» Лисянської селищної ради Черкаської області, учитель вищої категорії, учитель-методист.

Ю 98 Методичний інструментарій до навчальної програми «Риторика як мистецтво комунікації» вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для профільної середньої освіти / авт. кол. за заг. ред. Людмили Ющенко: навчально-методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2025. 108 с.

У посібнику «Методичний інструментарій до навчальної програми «Риторика як мистецтво комунікації» вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для профільної середньої освіти» представлено сучасні науково-практичні напрацювання педагогів, які формують нове бачення риторики як інструмента професійної взаємодії та соціального діалогу. Посібник містить дидактичні матеріали, кейси, творчі вправи й наукові коментарі, що сприяють формуванню ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти. Його метою є забезпечення педагогів ефективними технологіями, методами і прийомами навчання риторики в умовах сучасних освітніх трансформацій, а також підтримка процесів професійного зростання та адаптації до соціокультурних викликів.

Відповідальність за автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори матеріалів.

ЗМІСТ

Риторика як мистецтво комунікації. Навчальна програма вибіркового освітнього компонента для всіх профілів профільної середньої освіти	4
Через слово – до самоусвідомлення	38
Модуль I. Риторика як наука. Закони риторики та сфери її використання	39
Тема 1. Визначення риторики, її функції, історія розвитку від античності до сучасності	39
Тема 2. Закони і традиції риторики	43
Тема 3. Сфери використання риторики, актуальність у сучасний період	46
Модуль II. Основи ефективного мовлення	50
Тема 1. Причини страху, техніки саморегуляції, методи емоційного контролю	50
Тема 2. Техніки дихання, вправи на артикуляцію, інтонаційні моделі	53
Тема 3. Методи активного слухання	56
Тема 4. Контакт очима, жести, міміка, поза тіла, сила виразу через рухи	58
Тема 5. Техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою	61
Модуль III. Майстерність публічного мовлення	64
Тема 1. Дипломатичне мовлення	64
Тема 2. Основи ефективної самопрезентації	67
Тема 3. Структура переконливої промови	69
Тема 4. Основи аргументації, типи аргументів, тактики контраргументів, наведення прикладів	70
Тема 5. Правила комунікації в соціальних мережах	72
Тема 6. Риторика в медіа. Техніки залучення уваги, методи адаптації мовлення під слухачів	76
Тема 7. Взаємодія з численною аудиторією, управління увагою	79
Модуль IV. Сила слова. Вербальні інструменти	80
Тема 1. Стил і вербальні засоби відомих ораторів	80
Тема 2. Методи розпізнавання ключових тез, техніки уточнення	83
Тема 3. Формули ввічливості. Техніки мотивації, похвали. Розпізнавання маніпуляцій	85
Тема 4. Експресивність, образність мовлення, використання метафор і аналогій	87
Тема 5. Спілкування в іншомовному середовищі, міжкультурна комунікація	89
Технології формування ключових і предметних компетентностей на уроках курсу «Риторика як мистецтво комунікації»	92

РИТОРИКА ЯК МИСТЕЦТВО КОМУНІКАЦІЇ

***Навчальна програма вибіркового освітнього компонента
для здобувачів / здобувачок профільної освіти
у 10–12 класах Нової української школи
(курс за вибором для профілів мовно-літературного кластеру;
позапрофільний курс – для профілів інших кластерів)***

Розробник: **Ющенко Людмила Олександрівна**, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат філологічних наук

ВСТУПНА ЧАСТИНА

В епоху інформаційного суспільства здатність висловлювати свої думки чітко, логічно та переконливо є неабиякою перевагою. Риторика як наука сприяє ефективній взаємодії між людьми і спрямована на формування навичок, необхідних для представників будь-якої сфери діяльності. Окрім того, у суспільстві, де утвердження національної ідентичності пов'язане з інформаційним спротивом і просвітницькою діяльністю, риторика є одним із інструментів формування активної громадянської позиції. У ході вивчення курсу «Риторика як мистецтво комунікації» здобувачі / здобувачки освіти мають змогу не тільки розвивати вміння самопрезентації та публічного виступу, а й формувати критичне мислення, здатність відстоювати власну думку.

У курсі інтегровано теми з української мови, художньої літератури, психології, акторської майстерності, медіаграмотності. Це розкриває простір для ширшої практичної діяльності здобувачів / здобувачок освіти: від аналізу ораторських стилів історичних діячів – до самопрезентацій, проектів, дебатів, публічних виступів тощо.

Заняття з риторики сприяють розвитку впевненості в собі, уміння вести діалог, справляти враження, тобто формують не лише комунікативні, а й соціальні та емоційні компетентності.

Навчальну програму «Риторика як мистецтво комунікації» вибіркового освітнього компонента – курсу за вибором для всіх профілів профільної середньої освіти, розроблено в межах реалізації Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 р. № 851.

Метою курсу є формування в здобувачів / здобувачок освіти уміння грамотно, свідомо й доречно використовувати засоби риторики в усному й писемному мовленні задля ефективної й безпечної комунікації, переконливого впливу та культурного самовираження. Курс сприяє становленню мовної, соціальної й комунікативної компетентностей; формуванню готовності до конструктивного діалогу та відповідальності за висловлене; вихованню поваги до думки інших.

Дидактичні засади навчальної програми пов'язані з виконанням таких **завдань**:

- а) розвивати в учнів / учениць уміння доцільно використовувати в усному й писемному мовленні засоби державної і рідної (у разі відмінності) мов, застосовувати вербальні й невербальні засоби відповідно до комунікативної ситуації;
- б) формувати в здобувачів / здобувачок освіти вміння організовувати ефективну і безпечну взаємодію зі співрозмовником, вибудовувати ділові та приватні розмови, установлювати зворотний зв'язок, презентувати інформацію для досягнення життєвих цілей, добирати переконливу аргументацію;
- в) сприяти розумінню й дотриманню учнями / ученицями усталених норм мовленнєвої поведінки та культури в реальному та цифровому просторі, систематичному підвищенню рівня особистої мовної культури;
- г) націлювати учасників / учасниць освітнього процесу на дотримання академічної доброчесності в усному й писемному мовленні.

Основними **принципами** організації освітнього процесу під час вивчення курсу «Риторика як мистецтво комунікації» є людиноцентризм, верховенство права, рівний доступ до освіти, опора на сучасні наукові знання, цілісність і наступність, академічна свобода та доброчесність, виховання поваги до української історії, мови, національних традицій та гуманізм і демократизм.

Курс ґрунтується на низці **принципів**, зокрема:

- а) принцип особистісної орієнтації:** урахування індивідуальних особливостей, здібностей, стилю мовлення та рівня комунікативної компетентності здобувачів / здобувачок освіти;
- б) принцип практичної спрямованості:** застосування знань на практиці, що мотивує до використання риторичних інструментів у реальних ситуаціях (у складанні й виголошуванні промов, участі в дебатах, захисті проєктів, записі відеозвернень чи подкастів);
- в) принцип діалогічності:** створення ситуацій, спрямованих на взаємодію, оскільки риторика – це не тільки мистецтво говорити, виголошувати промови, а й слухати, вести діалог, ураховувати погляди співрозмовника та досягати порозуміння;

г) принцип самовираження: формування в здобувачів / здобувачок освіти вміння через слово проявляти себе, виражати свої думки, емоції, переконання, цінності;

г) принцип патріотизму та громадянської позиції: застосування засобів риторики для формулювання й висловлювання власної позиції як українця / українки, вираження національної гідності й ідентичності;

д) принцип культуровідповідності: звернення до традицій риторики, пов'язаних із культурними цінностями й надбаннями античної доби, Київської Русі, українського ораторського мистецтва новітньої історії, що ґрунтується на звичаях, ментальності, мові народу; аналіз і дотримання ознак класичної риторики і сучасної.

Структура курсу дає змогу здобувачам / здобувачкам освіти поступово опановувати ключові аспекти ораторського мистецтва. Курс складається з **чотирьох модулів** («Риторика як наука. Закони риторики та сфери її використання», «Основи ефективного мовлення», «Майстерність публічного мовлення», «Сила слова. Вербальні інструменти»), у кожному з яких поєднано теми, спрямовані на активізацію вміння застосовувати вивчене з комунікативною метою. Цьому сприяє широка палітра пропонованих видів навчальної діяльності: від оглядово-аналітичних (аналіз і порівняння виступів, промов, мовних засобів, риторичний щоденник) – до практичних (виступи, мовленнєві тренажери, моделювання ситуацій, рольова гра, самопрезентація).

Загальний обсяг курсу: **35 годин** (1 година на тиждень упродовж навчального року).

У ході вивчення курсу «Риторика як мистецтво комунікації» **організація освітнього процесу** має чітко означені **особливості**, а саме:

а) застосування компетентнісного підходу – орієнтація на формування в здобувачів / здобувачок освіти ключових і предметних компетентностей, зокрема спілкування державною і рідною (у разі відмінності) мовами, соціальної, громадянської, культурної обізнаності та самовираження, інформаційно-комунікаційної;

б) урахування діяльнісного підходу – опанування курсу базується на активній долученості учнів / учениць до виконання вправ, складання й виголошування промов, дебатів, проєктної роботи, моделювання ситуацій, що сприяє зростанню рівня риторичних навичок;

в) використання елементів особистісно орієнтованого навчання – звернення уваги на індивідуальні потреби, рівень мовленнєвої підготовленості, стиль комунікації учня / учениці; сприяння особистісному самовираженню здобувачів / здобувачок освіти, розвитку в них самоповаги та впевненості, уміння висловити власну думку;

г) упровадження інтерактивних методів навчання оприявлене під час міжособистісної та групової взаємодії: бесіди, діалоги, дебати, моделювання ситуацій, рольові ігри, аналіз текстів тощо;

г') культурно-національна орієнтація – утвердження мовної й національної ідентичності, патріотизму й поваги до українських мовленнєвих традицій;

д) міжпредметна інтеграція – курс охоплює теми, пов'язані з українською мовою, художньою літературою, історією, громадянською освітою, інформатикою, що розширює світоглядні уявлення учнів / учениць;

е) гнучкість – адаптація курсу до вікових потреб та інтересів здобувачів / здобувачок освіти з перспективою поглиблення чи розширення тематики окремих модулів.

Використання широкого спектра **форм організації освітнього процесу** уможливорює ефективність і продуктивність опанування курсу «Риторика як мистецтво комунікації». Це зокрема: **уроки-практикуми**, орієнтовані на залученість максимальної кількості учнів / учениць до виконання мовленнєвих вправ (складання й виголошування промов, тренування інтонації, міміки, жестикуляції, робота з аудиторією тощо); **комунікативні тренінги**, що допомагають долати психологічні бар'єри під час публічного виступу та розвивати швидкість і гнучкість мислення; **дебати**, які сприяють формуванню вміння структурувати дискусію, добирати й висловлювати аргументи, слухати опонента, толерантно й логічно вибудовувати діалог, критично мислити; **інтегровані заняття**, перевагою яких є формування міждисциплінарного мислення та змога глибшого опанування окремих тем курсу крізь призму української мови, історії, художньої літератури, громадянської освіти тощо; **майстер-класи**, під час яких здобувачі / здобувачки освіти демонструють риторичні вміння в реальних умовах, що спонукає їх засвоювати теорію шляхом виконання практичних завдань; **проектна діяльність**, спрямована на заохочення ініціативи й розвиток комунікативної, креативної та кооперативної компетентностей учнів / учениць; **риторичні квести**, які дають змогу моделювати урок із використанням інтерактивних методів навчання; **уроки-подкасти**, що сприяють формуванню риторичних умінь і навичок ведення діалогу з використанням цифрових технологій; **рефлексійні сесії**, що мотивують здобувачів / здобувачок освіти до обговорення думок та обміну враженнями після виступів, ведення риторичного щоденника шляхом об'єктивного самооцінювання й активізації аналітичного й критичного мислення та самоусвідомлення.

Реалізація програми курсу «Риторика як мистецтво комунікації» націлена на розвиток мовної особистості, формування свідомої громадянської позиції та готовності до викликів сучасного інформаційного простору в умовах інтеграції традицій і новітніх тенденцій красномовства.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

35 год (1 год на тиждень)

Очікувані результати	Пропонований зміст курсу	Види навчальної діяльності
Модуль І. Риторика як наука. Закони риторики та сфери її використання (5 год)		
Учень / учениця: – сприймає інформацію, розрізняє особливості риторики і спілкування: ураховує умови, учасників, мету [12 МОВ 1.5.2-1]; – виокремлює ключові слова та пояснює, як вони допомагають зрозуміти зміст тексту [12 МОВ 1.1.3-1]; – використовує потенціал текстів щодо висвітлення інформації про окремі явища [12 МОВ 2.1.3-1]; – використовує різні форми візуалізації (малюнки, графіки, схеми, таблиці) для супроводу своїх поглядів під час презентації, кластера, щоби привернути увагу слухачів [12 МОВ 3.1.4-1П]	Тема 1. Визначення риторики, її функції, історія розвитку від античності до сучасності (1 год)	– Марафон «Слово-асоціація» для ознайомлення з уявленнями про риторику як науку і мистецтво; – групова робота-дослідження «Риторика: наука чи мистецтво?»: аналіз історичних та наукових джерел про риторику та її функції; – практика «Шукай – долай!»: виявлення чинників, що сприяють та / або перешкоджають гармонійному спілкуванню; – створення інтерактивної «лінії часу» з основними етапами розвитку риторики: від античності до сучасності; – створення інформаційного художньо оформленого плаката (постера) про сучасну риторику; – складання сенсового кола (кроссенсу) «Риторика в просторі і часі»
Учень / учениця: – сприймає інформацію, розрізняє закони спілкування: ураховує умови, учасників, мету [12 МОВ 3.1.2-2];	Тема 2. Закони і традиції риторики (2 год)	– Вправа «Історичний калейдоскоп»: аналіз та обговорення законів та / або традицій риторики різних епох;

– передає зміст повідомлення про закони й традиції на основі почутого чи побаченого [12 МОВ 2.4.1-1]; – пояснює можливий вплив законів і традицій риторики на слухача [12 МОВ 2.3.3-1]		– вправа «Плакати, що літає»: фіксація в групах законів та / або традицій риторики; – мінідослідження «Експертне коло»: аналіз тексту аудіо- та / або відеопромови (історичної, соціальної тощо) на дотримання риторичних законів і традицій; – створення інтерактивної мапи «Унікальність риторичних традицій»: позначення спільних рис та унікальних особливостей риторичних традицій різних країн світу; – практикум «Закон – довіра»: імітація виступів, у яких або порушено риторичні закони, або ні; – панельна дискусія «Риторичні традиції у ХХІ столітті»: обґрунтовування ролі законів класичної риторики в сучасній комунікації; – портрет «Закони слова в дії»: демонстрація риторичних законів та / або традицій на прикладі мовлення персонажів із літератури або кіно
Учень / учениця: – описує приклади можливих сфер використання риторики [12 МОВ 1.3.4-1П]; – робить висновки про узгодженість або неузгодженість словесних і несловесних засобів спілкування та намірів у поведінці співрозмовника [12 МОВ 1.2.3-1];	Тема 3. Сфери використання риторики, актуальність у сучасний період (2 год)	– мозковий штурм «Де ми чуємо риторику щодня?»; – аналітична вправа «Портрет сучасного оратора»: аналіз риторичних засобів у відеовиступах блогера або правозахисника, або лідера думок; – кластер «Риторика? Тут вона є!»: створення

– використовує різні форми візуалізації (малюнки, графіки, схеми, таблиці) для супроводу своїх поглядів під час презентації, кластера, щоби привернути увагу слухачів [12 МОВ 4.1.3-2]		схеми, мапи або ментальних карт, у яких візуалізовані галузі (реклама, юриспруденція, педагогіка, соціальні медіа, культура тощо), де активно застосовують засоби риторики; – дискусія «Риторика в епоху кліповості»: обговорення актуальності риторики в сучасному світі у форматі «за» та «проти»; – мініпроект «Слово як інструмент дії у XXI столітті»
Модуль II. Основи ефективного мовлення (10 год)		
Учень / учениця: – формує вміння долати перешкоди перед виступами [12 МОВ 1.2.3-4П]; – опановує техніки саморегуляції та ефективної мовної взаємодії [12 МОВ 1.4.3-3]; – формує вміння обговорювати та порівнювати мовленнєві ситуації [12 МОВ 2.1.3-1]	Тема 1. Причини страху, техніки саморегуляції, методи емоційного контролю (2 год)	– Індивідуальні випереджальні завдання про причини страху під час виступу, діалогу тощо; – вправа «Намалюй свою впевненість»; – мозковий штурм «Моя техніка саморегуляції»; – дихальні практики саморегуляції; – практика заземлення в стресовій ситуації; – вправа «Ресурсна валіза»: створення інструкції (порад) «Я долаю страх під час виступу (розмови з незнайомими людьми, суперечки тощо) так»; – обговорення наочних прикладів мовленнєвих ситуацій та порівняння з ситуаціями особистого життя
Учень / учениця:	Тема 2. Техніки дихання, вправи на артикуляцію, інтонаційні моделі (2 год)	– Моделювання ситуацій висловлювання з

– формує вміння долати перешкоди перед виступами [12 МОВ 2.1.4-1]; – опановує техніки артикуляції та правильної дикції й інтонування [12 МОВ 3.1.3-3]; – формує вміння обговорювати та порівнювати мовленнєві ситуації [12 МОВ 3.3.3-1]		правильним і неправильним диханням; – дихальні техніки: вправа «4–7–8»; – промовляння скоромовок різним темпом: від повільного до швидкого; – практика «Інтонаційна гойдалка»: читання одного речення з різними інтонаціями (запит, твердження, здивування) та наголошуванням різних слів для зміни його сенсу; – вправа «Емоційний мікрофон»: передавання емоції (гнів, радість, сум, іронія тощо) тільки інтонацією; – рольове читання (декламування): інтерпретація тексту з урахуванням ролі людини, її статусу, настрою тощо
Учень / учениця: – формує правильну дикцію та чітку вимову [12 МОВ 1.1.3-1]; – прослуховує й аналізує мовленнєві ситуації, виступи [12 МОВ 2.1.4-1]; – розповідає про життєву історію та відтворює почуте [12 МОВ 2.3.4-2]; – формулює уточнювальні запитання до почутого для його розуміння [12 МОВ 2.4.4-1]; – вирізняє невербальні засоби, які сприяють розумінню не вираженого вербально змісту повідомлення [12 МОВ 4.1.4-3]; – робить висновки про узгодженість або неузгодженість словесних і	Тема 3. Методи активного слухання (2 год)	– Практика фокусування на позитивному образі; – прослуховування й аналіз аудіо- та / або відеофайлів із записом бесіди, інтерв'ю, розмови; – вправа «Слухай – не питай»: робота в парах, розповідь про життєву історію (на довільну тему); – рольова гра «Слухаю активно / пасивно» – практикум «Відлуння думок»: перефразування сказаного співрозмовником («Я правильно розумію, що...», «Тобто ти хочеш сказати, що...»),

несловесних засобів спілкування та намірів у поведінці співрозмовника [12 МОВ 2.4.4-3]		уточнювання («Чи міг / могла би / б ти пояснити трохи більше?», «Конкретизуй, будь ласка»)
Учень / учениця: – аналізує й добирає несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, враховуючи наявність варіантів [12 МОВ 3.1.4-3П]; – вирізняє невербальні засоби, які сприяють розумінню не вираженого вербально змісту повідомлення [12 МОВ 2.2.4-3]; – робить висновок про узгодженість або неузгодженість словесних і несловесних засобів спілкування та намірів у поведінці співрозмовника [12 МОВ 4.1.4-3]; – використовує різні форми візуалізації (малюнки, графіки, схеми, таблиці) для супроводу своїх поглядів під час презентації, щоби привернути увагу слухачів [12 МОВ 2.1.4-2П]	Тема 4. Контакт очима, жести, міміка, поза тіла, сила виразу через рухи (2 год)	– Практикум «Повтори мій настрій»: демонстрування емоцій за допомогою міміки та рухів одними учасниками і максимально точно відтворення – іншими; – перегляд і аналіз коротких відео публічних виступів, театральних сцен або інтерв'ю; – вправа «Ні слова»: повідомлення без використання слів, а з використанням невербальних засобів (наприклад, «Я радий / рада зустрітися з вами», «Я знаю важливу новину»); – фотоінтерпретація настрою «Зчитай обличчя»: аналіз світлин людей та визначення їхнього емоційного стану за мімікою, жестами, поставою тощо; – вправа «Мовлення в темряві»: прослуховування промови із заплющеними очима; – рольова гра «Займи простір»: демонстрація пози, положення тіла відповідно до контексту: офіційна промова, дружня розмова, захист ідеї, конфлікт тощо; – арт-вправа «Портрет емоції»: створення малюнків або коміксів, які є відображенням

		обличчя з конкретною емоцією
Учень / учениця: – прогнозує, як опрацьовану інформацію використати практично для ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою [12 МОВ 2.4.4-3]; – систематизує та узагальнює необхідну інформацію [12 МОВ 3.1.1-3]; – опановує техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою [12 МОВ 3.4.4-3] – добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, враховуючи наявність варіантів [12 МОВ 1.4.4-3]	Тема 5. Техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою (2 год)	– Мозковий штурм: генерація ідей щодо умов ефективної взаємодії в парі, групі; – моделювання діалогів: демонстрація сприятливих умов, правил ведення ефективної розмови; – вправи «Веду – ведеш»: робота в парі, де один – ініціатор діалогу, другий – уважний партнер, далі – зміна ролей; – імпровізаційна гра «Раптовий виступ»: складання й проголошення виступу на обрану під час уроку тему та самоаналіз мовленнєвої ситуації; – модель діалогу «Партнерство в дії»: складання інструкції для діалогу з метою вирішення конфлікту, інтерв'ювання тощо; – рольова гра «Вплив і переконання»: відбір і застосування засобів і способів (аргументи, гасло, демонстрація, ідея, логотип, приклад ситуації, одяг, зміна локації тощо) переконання особи (аудиторії); – практикум «Яка аудиторія?»: вибір та демонстрація стилю мовлення залежно від типу слухачів (пасивні, активні, зацікавлені тощо), складання й озвучення мініпрмов,

		адресованих різним аудиторіям
Модуль III. Майстерність публічного мовлення (10 год)		
Учень / учениця: – обстоює власну позицію щодо порушеної проблеми, аналізуючи та узагальнюючи різні погляди та ідеї [12 MOV 2.2.4-2]; – добирає й використовує мовні засоби для ефективної комунікації, адаптує їх до ситуації спілкування та комунікативних намірів, ураховуючи соціальний і культурний контекст [12 MOV 4.2.2-3П]; – формує мовлення, використовуючи відповідні прийоми оптимізації вираження думки та засоби мовної виразності [12 MOV 2.1.4-3]	Тема 1. Дипломатичне мовлення (1 год)	– Аналіз мови дипломатії: перегляд уривків виступів дипломатів або дикторів радіо чи телебачення й визначення мовних формул, які спрямовані на прояв поваги до співрозмовника, пом'якшують дискусію тощо; – трансформація категоричного висловлювання в дипломатичне; – інтерв'ю в стилі дипломатії: моделювання інтерв'ю, у якому потрібно відповідати на гострі запитання дипломатично, з дотриманням мовного етикету; – вправа «Етикет у діалозі»: створення і розігрування діалогів, де вживаються формули ввічливості, нейтралізації незгоди, узгодження позицій; – практика «Що чи як?»: демонстрація й обговорення діалогів із реального життя, звернення уваги на те, як і що сказано; – рольова гра «Перемовини без конфлікту»: розігрування ситуацій успішних (компромісних) перемовин двох

		учасників із різними інтересами
Учень / учениця: – створює самопрезентацію (письмову й усну) [12 МОВ 2.4.2-1]; – добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, ураховуючи наявність варіантів [12 МОВ 2.3.4-2]; – формує мовлення, використовуючи відповідні прийоми оптимізації вираження думки та засоби мовної виразності [12 МОВ 2.4.2-1]	Тема 2. Основи ефективної самопрезентації (2 год)	– Аналіз кількох виступів-самопрезентацій; – розбір ефективних, успішних самопрезентацій; – експериментування з виявом дистанції у спілкуванні, вибір оптимальної відстані під час самопрезентації; – вправа «Створи своє “Я”»: короткий усний виступ про себе (інтереси, цінності, навички та цілі); – практика «Перша хвилина для враження»: однохвилинна самопрезентація перед групою, класом; – арт-практика «Візуальна самопрезентація»: створення інфографіки або візитівки про себе (малюнок або зображення, згенероване в Canva, PowerPoint тощо); – вправа «Я образ» або «Якби я був / була...»: презентація себе в бажаному образі; – промоційний ролик про себе: створення цифрової самопрезентації – короткого відео або слайд-шоу; – рольова гра «Співбесіда»: розігрування діалогу працівника і роботодавця
Учень / учениця:	Тема 3. Структура переконливої промови (1 год)	– Вправа-пазл «Склади промову»: вибудовування переконливої промови з

– ініціює висловлювання власних поглядів [12 МОВ 2.1.4-3]; – висловлює доброзичливо своє ставлення до думок інших (поділяє їх повністю, частково чи аргументовано відхиляє) [12 МОВ 3.4.1-3]; – визначає позицію мовця (категоричність чи невпевненість; дотримання етикету (ввічливість) чи порушення етикетних норм), аргументовано погоджується з нею або заперечує її [12 МОВ 3.2.4-2П]		розрізнених частин тексту – карток (вступ, аргументи, приклади, завершення); – виступ «Дієва тріада»: складання короткої промови із трьох складників: теза, аргумент, приклад; – вправа «Підказка для оратора»: створення візуального шаблону структури промови (привернення уваги, теза, аргументація, приклади, висновок, заклик до дії) та заповнення її прикладами самостійно складених речень; – практика «Порятунок промови»: редагування тексту виступу без чіткої структури й ефективних засобів впливу на переконливу
Учень / учениця: – наводить аргументи на захист власної думки та ілюструє її прикладами [12 МОВ 2.2.4-3]; – будує логічно структуроване висловлювання [12 МОВ 2.1.1-3]; – добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, ураховуючи наявність варіантів або без них [12 МОВ 3.2.2-3]; – формулює запитання для можливої дискусії [12 МОВ 2.2.4-3]	Тема 4. Основи аргументації, типи аргументів, тактики контраргументів, наведення прикладів (2 год)	– Вправа «Аргумент чи припущення?»: аналіз висловлювання на наявність переконливих аргументів і бездоказових суджень; – практика «Карта аргументів»: візуалізація різних типів аргументів: логічних, емоційних, етичних, історичних, статистичних тощо; – вправа «Мій контраргумент»: складання ввічливої, влучної контраргументації відповідно до запропонованої теми; – моделювання дискусії «Твій голос важливий»: моделювання дискусії в

		парах або малих групах із чітким розподілом ролей і аргументаційних стратегій; – гра «Розпізнай маніпуляцію»: відшукування псевдоаргументів, фактичних помилок у заздалегідь підготовлених текстах; – практика «Я бачив / бачила сам / сама»: підбір аргументів і прикладів із власного досвіду для доведення власної думки з обраної теми
Учень / учениця: – висловлює свій погляд на предмет обговорення (тему, основну думку, висновки тощо) [12 МОВ 2.1.4-1П]; – обґрунтовує власну позицію у реальній ситуації спілкування [12 МОВ 3.4.1-3]; – ідентифікує різні види помилок у тексті на рівні змісту, структури та мовного оформлення, виправляє та обґрунтовує виправлення, спираючись на засвоєні норми [12 МОВ 2.3.1-2]; – оцінює надійність джерела інформації, обґрунтованість висновків [12 МОВ 2.4.4-3]	Тема 5. Правила комунікації в соціальних мережах (1 год)	– Вправа «Що можна, а що ні?»: аналіз типових ситуацій (етичних і неетичних) у соцмережах; – створення інформаційного художньо оформленого плаката (постера) «Мережевий етикет» про правила спілкування в соцмережах; – практика «Віртуальний діалог без конфлікту»: моделювання дискусійних дописів-коментарів та толерантних відповідей на них; – мінідослідження «Цифровий слід»: аналіз наукової літератури та висновків експертів із медіаграмотності про особливості мовлення сучасної людини в цифровому просторі; – вправа «(Не) лист моїм друзям» складання короткого повідомлення

		для соцмережі з метою заохотити, підтримати, привернути увагу до події з дотриманням норм культури мовлення, достовірності й емпатії; – вправа «Безпечний інтернет»: розпізнавання в текстах дописів у соцмережах мови ворожнечі, маніпуляції, пропаганди тощо
Учень / учениця: – ефективно взаємодіє з аудиторією [12 МОВ 3.2.4-1]; – використовує засоби художньої виразності для досягнення комунікативної мети (привітання, побажання, вияв співчуття, захоплення) [12 МОВ 1.2.4-3]; – висловлює свій погляд на предмет обговорення (тему, основну думку, висновки тощо) [12 МОВ 2.1.4-2]; – добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, ураховуючи наявність варіантів або без них [12 МОВ 2.1.4-3П]; – визначає достовірність, новизну, несуперечливість інформації, відповідність своїм переконанням, поглядам [12 МОВ 2.1.4-3]; – оцінює надійність джерела інформації, обґрунтованість висновків [12 МОВ 3.2.2-1]	Тема 6. Риторика в медіа. Техніки залучення уваги, методи адаптації мовлення під слухачів (2 год)	– Групова робота «Хто моя аудиторія?»: трансформація одного медіатексту відповідно до аудиторії (підлітки, студенти, батьки, науковці, літні люди та ін.); – риторичний тренажер «Із перших секунд»: тренування ефективних складових публічного мовлення: запитання, цитата, теза, факт, історія тощо; – практика «Розшифруй медіариторику»: аналіз прикладів мовлення в телеефірі, блозі, рекламі або подкасті (виокремлення риторичних прийомів, звертань до глядачів, пауз, гумору, аргументів тощо); – інтерактив «Без зайвих фраз»: створення короткого відео або допису для медіа із чітким повідомленням для цільової аудиторії; – рольова гра-симуляція «Медіаспікер в ефірі»: виконання ролі спікера (журналіста) в уявному ефірі радіо чи

		телебачення з використанням ефективних засобів впливу на аудиторію та привернення її уваги; – презентація «Формат для медіа»: редагування тексту виступу на промову для телебачення або пост для соцмереж і презентація отриманих результатів
Учень / учениця: – ефективно взаємодіє з аудиторією визнаючи право на існування іншої думки, з дотриманням принципів етики спілкування [12 МОВ 3.4.4-3]; – використовує засоби художньої виразності для досягнення комунікативної мети (привітання, побажання, вияв співчуття, захоплення) [12 МОВ 2.4.4-3]; – добирає й використовує необхідні словесні й несловесні засоби для ефективної комунікації, адаптує їх до ситуації спілкування та комунікативних намірів, ураховуючи соціальний і культурний контекст [12 МОВ 1.4.1-3]; – використовує результати власної мовотворчості для особистісного самовираження [12 МОВ 2.3.4-1]; – адекватно реагує на почуте, демонструючи розуміння комунікативних намірів співрозмовника або аудиторії [12 МОВ 2.1.4-1П]	Тема 7. Взаємодія з численною аудиторією, управління увагою (1 год)	– Гра «Погляд по колу»: тренування підтримки зорового контакту з різними частинами аудиторії; – практика «Здивуй на старті»: створення яскравих, емоційно впливових початків виступу, що привертають увагу: несподівана фраза, запитання, історія, жарт, пауза тощо; – вправа «Активізуй увагу!»: практика виголошування промови із застосування несловесних засобів (жест, зміна темпу, пауза) для привернення уваги в розіграній ситуації «Виступ перед неуважливими слухачами»; – діалог «Спільна промова»: практика виступу із залученням аудиторії за допомогою запитань, звертань, демонстрації прикладів тощо; – імітаційна вправа «Промова не без емоцій»: вибір і демонстрація стратегії і засобів

		реагування на зміну настрою аудиторії (сміх, байдужість, захоплення, опір)
Модуль IV. Сила слова. Вербальні інструменти (10 год)		
Учень / учениця: – раціонально педнує використання вербальних та невербальних засобів в умовах реалізації різних комунікативних стратегій, виявляючи мовну стійкість [12 МОВ 1.6.1-2]; – виокремлює відповідно до змінюваних цілей інформацію з одного чи кількох джерел (зокрема текстів, медіатекстів) за тематикою обраного профілю або художніх текстів, а також неструктурованого мовлення для ефективної комунікації [12 МОВ 1.3.1-1]; – інтегрує інформацію з кількох джерел (зокрема текстів, медіатекстів) за тематикою обраного профілю для виконання актуальних завдань [12 МОВ 1.4.1-1]	Тема 1. Стил і вербальні засоби відомих ораторів (1 год)	– Гра «Упізнай оратора»: слухання та / або прочитання фрагментів промов відомих осіб для визначення індивідуального стилю, вербальних прийомів, засобів впливу; – групова робота «Риторика в образі»: створення візуальних портретів відомих ораторів із використанням риторичних засобів (цитати, аргументи, жести, міміка тощо), властивих їхньому стилю; – вправа «Цінна цитата»: характеристика цитат відомих промовців та визначення засобів і прийомів, що справляють сильне враження на слухачів; – робота у двох командах «Голос часу»: порівняльний аналіз висловлювань промовців різних епох із фіксацією спільних (одна команда) та відмінних (друга команда) рис; – вправа «Сила слова»: декламування (читання) промов відомих постатей та обговорення технік виразності в них
Учень / учениця: – слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою обраного профілю, долаючи	Тема 2. Методи розпізнавання ключових тез, техніки уточнення (2 год)	– Робота в парах «Знайди ядро»: прочитання тексту (перегляд відео) висловлювання з метою

комунікативні перешкоди [12 МОВ 1.1.1-1] – визначає мету, прямі та приховані наміри автора усного повідомлення, відстежуючи їх можливі зміни у процесі комунікації, за потреби визначаючи прийнятні способи впливу на співрозмовника для налагодження комунікативної взаємодії та порозуміння [12 МОВ 1.4.2-1]; – визначає ступінь достовірності, новизни, повноти, несуперечливості, неупередженості почутої інформації, отриманої з різних джерел (зокрема художніх текстів, медіатекстів) [12 МОВ 1.5.1-1]		виокремлення ключових тез; – Мозковий штурм «Засоби уточнення інформації»: записування речень перефразовування («Ти вважаєш, що?..», «Тобто...», «Я розумію, що...»), уточнювальних запитань («Що саме ти маєш на увазі?», «Можеш навести приклад?», «Чому це важливо?»); – перегони «Одним реченням»: формулювання одним коротким реченням основної тези прослуханого тексту; – групова робота «Поле думки»: візуалізація аргументів до однієї тези, записаної в центрі плаката; – гра «Ключовий пазл»: пошуки пазла-тези серед кількох інших пазлів, на яких записані уривки однієї промови; – дискусія з «правом на уточнення»: почергове записування у двох командах запитань і відповідей з обраної для дискусії теми
Учень / учениця: – вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивний емоційний фон завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]; – добирає комунікативно доцільні засоби вираження мовлення (зокрема засоби	Тема 3. Формули ввічливості. Техніки мотивації, похвали. Розпізнавання маніпуляцій (3 год)	– Проект «Риторика у формулах»: робота в групах чи парах відповідно до обраної теми кейса: а) «Слова на щодень»: підбір мовних конструкцій для ситуацій щоденного ввічливого спілкування, б) «Формули підтримки»: складання мотиваційних фраз для підтримки людини в

художньої виразності), дотримуючись стильових і соціокультурних норм [12 МОВ 3.1.2-1]; – обирає способи вдосконалення тексту за самотійно визначеними критеріями [12 МОВ 3.3.1-2]; – розпізнає прояви небезпечних (зокрема маніпулятивних) впливів у комунікації та використовує різні стратегії протидії таким впливам [12 МОВ 3.2.3-1]		різних ситуаціях, в) «Комплімент»: укладання переліку оригінальних компліментів; – презентація «Слова, що надихають»: створення інфографіки (відеоролика) з прикладами формул вітання, звертання, поздоровлення, похвали, прощання, співчуття тощо); – практика «Перефразуй»: трансформація неввічливих висловлювань у ввічливі; – квест «Маніпуляція чи аргумент?»: пошуки в аудіо- та / або відеопромовах фраз-аргументів і фраз-маніпуляцій; – командна робота «Розкрий маніпуляцію»: редагування висловлювання з маніпуляціями у зрозумілі за змістом, без тиску; – моделювання й аналіз життєвих ситуацій із висловлюваннями, що містять формули ввічливості
Учень / учениця: – створює індивідуальний/колективний творчий продукт для самовираження, спираючись на власний читацький досвід [12 МОВ 2.7.1-1]; – добирає комунікативно доцільні засоби увиразнення мовлення (зокрема засоби художньої виразності),	Тема 4. Експресивність, образність мовлення, використання метафор і аналогій (2 год)	– Вправа «Моя метафора»: висловлювання-опис власних захоплень через метафору чи аналогію; – арт-вправа «Палітра емоцій»: складання й записування на плакаті чи інтерактивній онлайн-дошці переліку емоцій та слів-відповідників –

дотримуючись стильових і соціокультурних норм [12 МОВ 3.1.2-1]; – задовольняє потребу в індивідуальній і колективній мовленнєвій творчості, послуговуючись здобутими знаннями з мови [12 МОВ 4.2.1-1]; – застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]		емоційно забарвлених лексем; – вправа «Образний монолог»: використання засобів образної мови в тексті висловлювання; – практика «Розфарбуй свій переказ»: трансформація тексту наукового стилю у текст художнього стилю; – інтерактив «Метафоричний ланцюг»: колективний підбір метафор до одного слова (словосполучення); – складання й розігрування діалогів із використанням засобів експресивності
Учень / учениця: – виокремлює різні види помилок у власних і чужих текстах, пояснює причини виникнення таких помилок [12 МОВ 3.3.1-1]; – обирає способи вдосконалення тексту за самостійно визначеними критеріями [12 МОВ 3.3.1-2]; – застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]	Тема 5. Спілкування в іншомовному середовищі, міжкультурна комунікація (2 год)	– Вправа «Ситуація, що вчить»: аналіз реальних або вигаданих випадків непорозуміння в міжкультурному середовищі, обговорення причин і способів коригування ситуації; – робота в парах «Міст порозуміння»: виокремлення й фіксація схожих та рис у культурі й нормах спілкування різних народів; – вправа «Сказати чи ні?»: аналіз фраз, поведінки чи тем, неприпустимих у спілкуванні з представниками інших культур; – вправа «Інтерв'ю без слів»: розігрування ситуації обміну інформацією невербально – лише

		мімікою, жестами, зміною положення тіла; – мініпроект «Культурні й мовні традиції родини мого друга / моєї подруги»: дослідження культурних традицій і норм спілкування жителів країни, мову якої вивчають здобувачі / здобувачки освіти як іноземну, моделювання розмовних ситуацій із родиною уявного (або реального) друга / подруги – громадянина / громадянки іншої країни
--	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Ефективно реалізувати зміст курсу «Риторика як мистецтво комунікації» з дотриманням основних принципів організації освітнього процесу, урахуванням міжпредметних зв'язків, використанням сучасних освітніх технологій та культурного контексту допоможуть **методичні рекомендації**. Цей компонент програми також сприяє продуктивності теоретичного засвоєння матеріалу здобувачами / здобувачками освіти та набуття ними практичних риторичних навичок.

Реалізація змісту **Модуля I «Риторика як наука. Закони риторики та сфери її використання»** передбачає інтерактивне навчання, акцент на дослідницько-аналітичній діяльності учнів, розвиток критичного мислення й навичок ефективної комунікації. Методика орієнтована на міжпредметну інтеграцію, медіаграмотність, творче самовираження, а також використання цифрових інструментів.

Серед **засобів навчання** доцільно використовувати:

- візуальні матеріали (схеми, лінії часу, постери, мапи),
- аудіо- та відеофрагменти промов (історичних та сучасних),
- цифрові платформи для співпраці (Google документи, інтерактивні дошки),
- засоби для творчої діяльності (картки, плакати, стрічки для диспутів) тощо.

Особливості організації навчальної діяльності залежать від тематики навчального матеріалу.

У ході вивчення **теми 1 «Визначення риторики, її функції, історія розвитку»** слушно залучати:

- активності, спрямовані на знайомство з поняттям «риторика», розвиток асоціативного мислення, узагальнення історичних віх риторики,

- презентації з ілюстраціями античних шкіл риторики, інфографіка про види риторичних функцій, онлайн-хмари слів,
- використання графічних шаблонів та конструкторів типу Canva (для кроссенсу й постера).

Заняття, об'єднані **темою 2 «Закони і традиції риторики»**, можна збагатити:

- видами навчальної діяльності, які спрямовані на здобуття історико-культурних знань і формування аналітичних навичок,
- використанням уривків історичних промов, медіазразків сучасних виступів (відео блогерів, подкасти, дебати),
- прочитанням текстів художньої літератури або переглядом уривків із фільмів для аналізу монологів персонажів із чіткою риторичною побудовою,
- створенням інтерактивної мапи традицій, зокрема через цифрові інструменти (Google Maps, графічний плакат).

Тема 3 «Сфери використання риторики, актуальність у сучасний період» передбачає залучення здобувачів / здобувачок освіти до:

- аналізу сучасних інформаційних джерел,
- перегляду відеофрагментів із промов представників різних сфер людської діяльності,
- використання цифрових ресурсів (Padlet, Popplet) або фізичних карт із наліпками / стикерами (для створення кластерів),
- реалізації мініпроєкту, наприклад, через виступ перед класом або цифровий постер, або соціальне відео, або публікацію в інтернет-просторі тощо.

Ресурси для використання у процесі викладання модуля I

1. Аристотель. Риторика. Київ : Вид-во «Основи», 2020. 312 с.
2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККиМ, 2013. 415 с.
3. Марк Аврелій. Розмисли. Наодинці з собою. Промови Марка Аврелія. Київ : Вид-во «Андронум», 2021. 116 с.
4. Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2022. 349 с.
5. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-tretie.pdf>.
6. Плутарх. Порівняльні життєписи: у 2 томах. Київ : Вид-во «Стиллет і стилос», 2023. 480 с.
7. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
8. Сковорода Г. С. Зібрання творів: у 4-х т. Харків : Фоліо, 2023. 2329 с.

9. Ціцерон М. Т. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 440 с.

10. Ціцерон М. Т. Філіппіки. Катон Старший, або Про старість. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 378 с.

Модуль II «Основи ефективного мовлення» спрямований на розвиток практичних навичок ефективного мовлення, опанування технік саморегуляції, дихання, активного слухання та невербальної комунікації. Основна увага приділена створенню безпечного освітнього середовища для вільного висловлення, тренуванню впевненості та чутливості до партнерського діалогу. Заняття потребують динамічного ритму, чергування інтелектуальних і тілесно-емоційних вправ, активного залучення учнів / учениць, а також використання наочних і мультимедійних засобів.

Ефективними **засобами навчання** можуть бути такі, як:

- індивідуальні картки із завданнями у формі опитувальників, коротких виступів / есе,
- інфографіки з техніками дихання, видами емоційних станів,
- відеофрагменти публічних виступів різного емоційного забарвлення,
- світлини (дозволені для оприлюднення) людей у різних емоційних станах під час мовлення,
- таблиці оцінювання (пасивне / активне слухання),
- таймери або годинники для регламентованих практик, проведених індивідуально, у парах чи групах.

Під час вивчення **теми 1 «Причини страху, техніки саморегуляції, методи емоційного контролю»** доцільним буде:

- використання технік для емоційного самоконтролю через малюнок, діалог («Намалюй свою впевненість», мозковий штурм «Моя техніка саморегуляції»),
- виконання дихально-візуалізаційних вправ,
- ознайомлення з практикою заземлення в стресовій ситуації,
- аналіз реальних мовленнєвих ситуацій (власних і з відеофрагментів).

Засвоєнню матеріалу **теми 2 «Техніки дихання, вправи на артикуляцію, інтонаційні моделі»** сприятиме:

- відеодемонстрація технік правильного дихання акторів / ораторів,
- промовляння скоромовок різним темпом: від повільного до швидкого;
- використання дзеркал, аби учасники / учасниці могли контролювати артикулювання,
- демонстрація схем інтонаційних моделей (висхідна, спадна, переломна тощо),

– моделювання мовленнєвих ситуацій, у ході яких учасники / учасниці порівнюють варіанти дихання, тренуються застосовувати дихальні техніки, формують уміння правильно інтонувати речення для впевненого мовлення.

Тема 3 «Методи активного слухання» буде продуктивною завдяки таким видам навчальної діяльності, як:

- прослуховування та / або перегляд аудіо та / або відеофрагментів із діалогами, інтерв'ю,
- укладання списків фраз для активного слухання (уточнення, перефразування тощо),
- застосування навичок емпатії без втручання,
- залучення здобувачів / здобувачок освіти до рольових ігор, що дають змогу відчувати ефект присутності чи відсутності уваги партнера.

Темі 4 «Контакт очима, жести, міміка, поза тіла, сила виразу через рухи» слушно реалізувати через:

- аналіз невербального мовлення в різних контекстах,
- творчу інтерпретацію емоцій через арт-вправу «Портрет емоції»,
- демонстрацію поведінки, погляду, міміки, жестів відповідно до типу ситуації,
- залучення здобувачів / здобувачок освіти до практикумів («Повтори мій настрій»).

У ході вивчення **теми 5 «Техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою»** раціональним є:

- створення сценаріїв мовленнєвих ситуацій (інтерв'ю, дискусія, захист ідеї),
- використання таблиць оцінювання типу аудиторії (пасивна, зацікавлена тощо),
- налагодження взаємодії, імпровізації та адаптації мовлення до типу партнерства (вправи «Веду – ведеш» і «Партнерство в дії», «Раптовий виступ»,
- аналіз, вибір та демонстрація у підборі риторичних засобів відповідно до контексту («Яка аудиторія?»).

Ресурси для використання у процесі викладання модуля II

1. Борґ Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.
2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККиМ, 2013. 415 с.
3. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.
4. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 272 с.
5. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.

6. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.

7. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.

8. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.

9. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.

10. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salo.li/3AbC1D7>.

Модуль III «Майстерність публічного мовлення» націлений на розвиток навичок ораторського мистецтва, зокрема структурування виступу, володіння аудиторією, використання засобів переконання та імпровізації. Заняттям властива практикоорієнтованість, візуальна підтримка та гнучка адаптація під їхні індивідуальні особливості.

Рекомендовані **засоби навчання**:

- відеозаписи виступів (мотиваційних, мистецьких),
- інфографіки-шаблони для візуалізації структурування виступів (вступ, основна частина, завершення),
- аудіозаписи промов учнів / учениць для саморефлексії,
- мультимедійні презентації для візуального супроводу промови,
- реквізити для ігрових ситуацій (таблички з типом аудиторії, теми тощо).

У ході вивчення **теми 1 «Дипломатичне мовлення»** доцільно використовувати:

- аналіз мови дипломатії, що сприяє загальному уявленню здобувачів / здобувачок освіти про стиль дипломатії в мовленні й поведінці,
- моделювання інтерв'ю в стилі дипломатії (ситуації, коли учень / учениця відповідає на різні запитання, дотримуючись правил мовного етикету),
- складання й розігрування діалогів відповідно до запропонованих ситуацій (обговорення незгоди, прийняття пропозиції, уточнення думки),
- вибір і введення в текст мовленнєвих формул для вираження дипломатичної незгоди, узгодження позицій («Розумію вашу думку, проте...», «Чи можемо розглянути такий варіант...» тощо),
- підбір і використання метамовленнєвих засобів («дозвольте зауважити», «з повагою до вашої позиції...»),

Тему 2 «Основи ефективної самопрезентації» слушно опанувати шляхом:

- ознайомлення з виступами-самопрезентаціями, що допомагає учням / ученицям побачити структуру, риторику, інтонаційні засоби і візуальні

елементи, які зумовлюють позитивне враження (відеофрагменти публічних презентацій, мотиваційних виступів),

- розбір-характеристику ефективних самопрезентацій, що слугує основою для визначення критеріїв вдалого самопредставлення (створення порівняльної таблиці «Що працює? / Що покращити?» на основі прикладів почутого та / або переглянутого матеріалу),

- експериментування з дистанцією у спілкуванні, що дає змогу учням / ученицям усвідомити значення просторової взаємодії та зони комфорту під час виступу (переміщення в класі, фіксацією враження слухача про «наближення / віддалення»),

- створення й демонстрацію власних самопрезентацій, зокрема промоційного ролика про себе, це допомагає здобувачам / здобувачкам освіти практикувати грамотне мовлення, візуальне подання, відчуття ритму та креативність,

- моделювання публічної самопрезентації (рольова гра «Співбесіда»: розігрування діалогу працівника і роботодавця із чіткою структурою, наприклад, інформацією про бажану посаду, досвід, цінності).

Засвоєнню матеріалу **теми 3 «Структура переконливої промови»** сприятимуть:

- аналіз зразків переконливих промов, що дає змогу учням / ученицям проявити логіку побудови виступу, визначити роль вступу, основної частини та завершення, а також оцінити ефективність аргументації та емоційного впливу,

- створення структури промови з метою закріплення знань про її етапи: привернення уваги, формулювання тези, наведення аргументів, прикладів, контраргументів і підсумку (графічні органайзери, цифрові дошки, таблиці, інфографіки),

- редагування тексту виступу без чіткої структури й ефективних засобів впливу на переконливу (практика «Порятунок промови»),

- моделювання й презентація власної переконливої промови, що спонукає здобувачів / здобувачок освіти застосувати знання на практиці, самостійно обирати тему, формулювати тезу, підбирати аргументи та виступати перед аудиторією.

Під час вивчення **теми 4 «Основи аргументації, типи аргументів, тактики контраргументів, наведення прикладів»** продуктивними є такі види навчальної діяльності, як:

- аналіз висловлювань на виявлення аргументів, припущень і маніпуляційних тверджень (вправа «Аргумент чи припущення?»),

- візуалізація, побудова карти, схеми типів аргументів: логічних, емоційних, етичних, історичних, статистичних тощо (практика «Карта аргументів»),

- складання ввічливих контраргументів до тез із дотриманням правил етикету та толерантності (вправа «Мій контраргумент»),
- моделювання дискусій із розподілом ролей і використанням різних типів аргументів (моделювання дискусії «Твій голос важливий»),
- відшукування псевдоаргументів, фактичних помилок у текстах (гра «Розпізнай маніпуляцію»),
- наведення прикладів із власного досвіду для доведення власної думки з обраної теми (практика «Я бачив / бачила сам / сама»).

Тему 5 «Правила комунікації в соціальних мережах» рекомендовано розкрити через:

- розбір ситуацій взаємодії в соцмережах з огляду на норми етикету (вправа «Що можна, а що ні?»),
- створення плаката чи інфографіки з правилами цифрової комунікації
- моделювання безконфліктного обміну думками через пости й коментарі (практика «Віртуальний діалог без конфлікту»),
- аналіз цифрової поведінки та мовленнєвих ризиків за результатами мінідослідження здобувачів / здобувачок освіти «Цифровий слід»,
- складання короткого повідомлення для соцмережі з метою заохотити, підтримати, привернути увагу до події з дотриманням норм культури мовлення, достовірності й емпатії (вправа «(Не) лист моїм друзям»),
- розпізнавання в текстах дописів у соцмережах мови ворожнечі, маніпуляції, пропаганди тощо (вправа «Безпечний інтернет»).

Ефективність опанування матеріалу **теми 6 «Риторика в медіа. Техніки залучення уваги, методи адаптації мовлення під слухачів»** уможливорює такі різновиди навчальної діяльності, як:

- трансформація одного тексту під потреби різних типів аудиторій (групова робота «Хто моя аудиторія?»),
- тренування вміння привернення уваги у вступі до промови (риторичний тренажер «Із перших секунд»),
- аналіз прикладів медіамовлення з огляду на наявність риторичних прийомів та засобів мовленнєвого впливу (практика «Розшифруй медіариторику»),
- створення стислого й адресного допису або відеоповідомлення для медіа (інтерактив «Без зайвих фраз»).

На уроках із вивчення **теми 7 «Взаємодія з численною аудиторією, управління увагою»** доречними для учнів / учениць є такі види роботи:

- відпрацювання під час виступів зорового контакту з окремими співрозмовниками та аудиторією (гра «Погляд по колу»),
- укладання переліку яскравих початкових фраз і сюжетів для ефектного початку публічного мовлення (практика «Здивуй на старті»),

- практика використання невербальних засобів (жестів, пауз, зміни темпу) для активізації слухачів (вправа «Активізуй увагу!»),
- виступи з метою тренування навичок залучення аудиторії до взаємодії (діалог «Спільна промова»),
- опрацювання стратегії і засобів реагування на зміну настрою аудиторії (сміх, байдужість, захоплення, опір) (імітаційна вправа «Промова не без емоцій»).

Ресурси для використання у процесі викладання модуля III

1. Борґ Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.
2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККіМ, 2013. 415 с.
3. Дашченко Н. Л., Кушнір О. В. Підготовка до публічного мовлення студентів-журналістів: фонаційний аспект. *Вісник науки та освіти : Серія «Історія та археологія»*. Київ : Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління, 2023. Вип. № 12 (18). С. 370–385. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-370-385](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-370-385).
4. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.
5. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 272 с.
6. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.
7. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.
8. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-tretie.pdf>.
9. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.
10. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
11. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.
12. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salo.li/3AbC1D7>.
13. Шинкарук В. Д., Теслюк В. М. Основи риторики: навч. посібник. Київ : Ліпа-К, 2021. 320 с. URL : <https://salo.li/53b7063>.

Реалізація **модуля IV «Сила слова. Вербальні інструменти»** передбачає формування вмінь розпізнавати стилістичні особливості мовлення, структурувати думки, використовувати мовні формули ввічливості, мотивації та підтримки людини в різних життєвих ситуацій, створювати образні висловлювання, метафори й емоційно забарвлені фрази для збагачення мовлення, а також моделювати вербальну та невербальну взаємодію в іншомовному середовищі з урахуванням національних і культурних особливостей учасників комунікації.

Для вивчення ключових тем модуля доцільним буде використання **засобів навчання** таких умовно окреслених двох груп:

- цифрові (інфографіка, аудіозаписи, відеозаписи, інтерактивні дошки), що сприяють формуванню навичок формулювання висловлювання, уточнення думки, аргументації, ввічливості, толерантності,
- мовленнєві (монологи, презентації, метафоричні ланцюжки, дописи для соцмереж, відеопромови, мовні формули), які демонструють силу слова як інструменту впливу, переконання, самовираження тощо.

В опануванні **теми 1 «Стилі й вербальні засоби відомих ораторів»** практичну цінність мають такі види навчальної діяльності:

- аналіз фрагментів промов для визначення індивідуального стилю та риторичних прийомів оратора (гра «Упізнай оратора»),
- створення візуального портрета оратора з використанням цитат, жестів, міміки (групова робота «Риторика в образі»),
- характеристика цитат як засобів впливу на слухача та формування емоційного ефекту (вправа «Цінна цитата»),
- порівняння висловлювань промовців різних епох для виявлення спільних і відмінних рис (робота у двох командах «Голос часу»).

Тему 2 «Методи розпізнавання ключових тез, техніки уточнення» рекомендовано опрацювати шляхом залучення здобувачів / здобувачок освіти до:

- виокремлення основних тез із друкованого тексту висловлювання або відео (робота в парах «Знайди ядро»),
- записування формул уточнення та перефразування для розвитку комунікативної гнучкості (мозковий штурм «Засоби уточнення інформації»),
- формулювання головної думки одним реченням для тренування лаконічності (перегони «Одним реченням»),
- візуалізації аргументів до тези у форматі плаката або ментальної карти (групова робота «Поле думки»).

Тема 3 «Формули ввічливості. Техніки мотивації, похвали. Розпізнавання маніпуляцій» потребує таких видів навчальної діяльності:

- укладання мовних формул для щоденного спілкування, підтримки, компліментів (проект «Риторика у формулах»),

- створення інфографіки або відео з прикладами ввічливих і мотиваційних висловлювань (презентація «Слова, що надихають»),
- трансформація грубих фраз у ввічливі конструкції з дотриманням мовного етикету (практика «Перефразуй»),
- розпізнавання маніпуляцій у промовах і редагування висловлювань для усунення емоційного тиску на людину (командна робота «Розкрий маніпуляцію»),
- моделювання й аналіз життєвих ситуацій із висловлюваннями, що містять формули ввічливості.

Під час вивчення **теми 4 «Експресивність, образність мовлення, використання метафор і аналогій»** здобувачів / здобувачок рекомендовано долучити до:

- створення метафоричних описів власних захоплень або емоційних станів (вправа «Моя метафора»),
- складання переліку емоційно забарвлених слів для збагачення мовлення (арт-вправа «Палітра емоцій»),
- використання образної мови у монолозі або переказі з елементами художнього стилю (вправа «Образний монолог»),
- трансформації наукового тексту в художній для розвитку навичок стилістичної гнучкості (практика «Розфарбуй свій переказ»),
- формулювання метафор до слів (словосполучень) (інтерактив «Метафоричний ланцюг»),
- складання й розігрування діалогів із використанням засобів експресивності.

Ефективній реалізації **теми 5 «Спілкування в іншомовному середовищі, міжкультурна комунікація»** сприятимуть такі види роботи учнів / учениць, як:

- аналіз ситуацій непорозуміння в міжкультурному спілкуванні та пошук шляхів їх вирішення (вправа «Ситуація, що вчить»),
- виявлення спільних і відмінних рис у комунікативних нормах різних культур (робота в парах «Міст порозуміння»),
- визначення прийнятних / неприйнятних в іншомовному середовищі тем і фраз (вправа «Сказати чи ні?»),
- розігрування ситуацій невербального спілкування (через жести, міміку, пози: вправа «Інтерв'ю без слів»),
- дослідження культурних традицій і норм спілкування жителів країни, мову якої вивчають здобувачі / здобувачки освіти як іноземну, моделювання розмовних ситуацій із родиною уявного (або реального) друга / подруги – громадянина / громадянки іншої країни (мініпроект «Культурні й мовні традиції родини мого друга / моєї подруги»).

Ресурси для використання у процесі викладання модуля IV

1. Борґ Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.
2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККиМ, 2013. 415 с.
3. Дашченко Н. Л., Кушнір О. В. Підготовка до публічного мовлення студентів-журналістів: фонаційний аспект. *Вісник науки та освіти : Серія «Історія та археологія»*. Київ : Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління, 2023. Вип. № 12 (18). С. 370–385. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-370-385](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-370-385).
4. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.
5. Новий український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Київ : вид.-во «Наук. думка», 2019. 284 с. URL : <https://salو.li/dae2422>.
6. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.
7. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.
8. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-tretie.pdf>.
9. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.
10. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
11. Сковорода Г. С. Зібрання творів: у 4-х т. Харків : Фоліо, 2023. 2329 с.
12. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.
13. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salو.li/3AbC1D7>.
14. Шинкарук В. Д., Теслюк В. М. Основи риторики: навч. посібник. Київ : Ліра-К, 2021. 320 с. URL : <https://salو.li/53b7063>.

Успішне впровадження **курсу «Риторика як мистецтво комунікації»** потребує гнучкого підходу до структурування занять, урахування рівня підготовленості та інтересів здобувачів / здобувачок освіти. У виборі форм, видів і засобів навчальної діяльності доцільно робити вибір на користь візуально насичених, тих, які спонукають до активної взаємодії учасників /

учасниць освітнього процесу і, безперечно, сприяють формуванню риторичної особистості, здатної мислити, аналізувати та впливати словом.

Доцільність оцінювання навчальних досягнень учнів / учениць за цим курсом визначає педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.

У ході **оцінювання** варто враховувати насамперед вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів / здобувачок профільної середньої освіти в мовно-літературній освітній галузі (Додаток 2 до Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 р. № 851). Окрім того, під час оцінювання, з огляду на запропоновані для вивчення теми, варто зважати на **такі критерії**, як:

- глибина осмислення понять і понять риторики,
- структурованість висловлювання,
- риторична доцільність (відповідність мовлення меті виступу, темі, аудиторії та контексту: влучний добір слів, інтонації, стилю тощо),
- виразність мовлення для створення емоційного впливу, передавання почуттів,
- володіння вербальними стратегіями (уживання формул ввічливості, переконливих аргументів, засобів уточнення, нейтралізації, мотивації, контраргументації),
- невербальна виразність (влучне використання міміки, жестів, постви, зорового контакту відповідно до змісту мовлення),
- гнучкість мовлення (здатність змінювати інтонацію, темп, стиль відповідно до реакції слухачів, типу аудиторії, ситуації),
- культура спілкування (дотримання мовного етикету, етичних норм, уникання маніпуляцій і мови ворожнечі),
- рефлексивність (здатність оцінити власний виступ або сприйняти зворотний зв'язок: формулювання сильних і слабких сторін мовлення),
- здатність об'єктивно аналізувати наукові та інші джерела.
- креативність в оформленні матеріалів (відео, інфографіках, постерах, презентаціях);
- активність та участь у спільному проектуванні.

Після опанування кожного з модулів програми важливо підсумувати ключові досягнення здобувачів / здобувачок освіти й окреслити майбутні освітні орієнтири та методичні засади реалізації вивченого на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Риторика. Київ : Вид-во «Основи», 2020. 312 с.
2. Борґ Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.

3. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККиМ, 2013. 415 с.
4. Дашченко Н. Л., Кушнір О. В. Підготовка до публічного мовлення студентів-журналістів: фонаційний аспект. *Вісник науки та освіти : Серія «Історія та археологія»*. Київ : Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління, 2023. Вип. № 12 (18). С. 370–385. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-370-385](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-370-385).
5. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.
6. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 272 с.
7. Марк Аврелій. Розмисли. Наодинці з собою. Промови Марка Аврелія. Київ : Вид-во «Андронум», 2021. 116 с.
8. Новий український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Київ : вид.-во «Наук. думка», 2019. 284 с. URL : <https://salolli/dae2422>.
9. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.
10. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.
11. Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2022. 349 с.
12. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-tretie.pdf>.
13. Плутарх. Порівняльні життєписи: у 2 томах. Київ : Вид-во «Стилєт і стилос», 2023. 480 с.
14. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.
15. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
16. Сковорода Г. С. Зібрання творів: у 4-х т. Харків : Фоліо, 2023. 2329 с.
17. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.
18. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salolli/3AbC1D7>.
19. Ціцерон М. Т. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 440 с.
20. Ціцерон М. Т. Філіппіки. Катон Старший, або Про старість. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 378 с.

21. Шинкарук В. Д., Теслюк В. М. Основи риторики: навч. посібник.
Київ : Ліра-К, 2021. 320 с. URL : <https://salo.li/53b7063>.

ЧЕРЕЗ СЛОВО – ДО САМОУСВІДОМЛЕННЯ

Риторика – це практична дисципліна, яка поєднує теоретичні основи ораторського мистецтва, педагогічну мудрість, культурні традиції, естетику красномовства і практику соціального впливу. Такий багатовимірний підхід до розуміння риторики став методологічною основою для створення посібника «Риторика як мистецтво комунікації: практико-методичні ресурси», розробленого в межах навчальної програми вибіркового освітнього компонента для всіх профілів профільної середньої освіти «Риторика як мистецтво комунікації» (курс за вибором, 10 клас, автор-розробник – Ющенко Л. О.).

У сучасному комунікативному середовищі вміння формулювати думки чітко, аргументовано й толерантно – це не тільки потреба, а й умова для налагодження ефективних, здорових стосунків. Саме тому викладання курсу «Риторика як мистецтво комунікації» має як педагогічну, етичну, так і соціальну спрямованість. Його мета – формувати в здобувачів / здобувачок освіти уміння грамотно, свідомо й доречно використовувати засоби риторики в усному й писемному мовленні задля ефективної й безпечної комунікації, переконливого впливу та культурного самовираження. Курс націлений на розуміння мови як дії, а відтак сприяє становленню мовної, соціальної й комунікативної компетентностей; формуванню готовності до конструктивного діалогу та відповідальності за висловлене; вихованню поваги до думки інших. Для людини слово – це інструмент для розвитку особистості, її світогляду, громадянського самоусвідомлення. Тож в основі концепції курсу – не лише вміння говорити, а й мовна індивідуальність людини, її здатність бути почутою, переконливою, зрозумілою. Саме тому вчитель риторики має бути не лише носієм мовних знань, а й прикладом мовної гідності.

Цей науково-методичний посібник створений для вчителя як наставника в питаннях мовленнєвої грамотності та майстерності слова. Автори розкривають концептуальні основи риторики як мистецтва і науки, акцентуючи на її міждисциплінарному потенціалі: від філософії й етики – до засобів впливу й технологій публічної комунікації. Особливу увагу тут приділено практичним інструментам: алгоритмам підготовки до висловлювання, промови; вправам на розвиток мовленнєвих умінь, логіки, емоційної виразності, інтонаційної гнучкості, вербальної і невербальної переконливості тощо. У посібнику розміщені матеріали, спрямовані на формування в здобувачів / здобувачок освіти ключових та предметних компетентностей: спілкування державною мовою, аргументація власної позиції, робота в команді, уміння критично мислити тощо.

Окрім того, пропоновані завдання зорієнтовані на інтеграцію риторики з українською мовою, художньою літературою, історією, громадянською освітою, інформатикою, медіаграмотністю.

Сподіваємося, ця книга стане помічником для педагогів: у підготовці до занять, у власному методичному зростанні, у пошуку нових форм і змісту викладання, адже риторика – це не мистецтво з минулого, це практичний інструмент для безпечної й ефективної взаємодії як представників нинішнього покоління, так прийдешніх.

МОДУЛЬ І. РИТОРИКА ЯК НАУКА ЗАКОНИ РИТОРИКИ ТА СФЕРИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

Тема 1. Визначення риторики, її функції, історія розвитку від античності до сучасності

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ марафон «Слово-асоціація» для ознайомлення з уявленнями про риторику як науку і мистецтво;
- ✓ групова робота-дослідження «Риторика: наука чи мистецтво?»: аналіз історичних та наукових джерел про риторику та її функції;
- ✓ практика «Шукай – долай!»: виявлення чинників, що сприяють та / або перешкоджають гармонійному спілкуванню;
- ✓ створення інтерактивної «лінії часу» з основними етапами розвитку риторики: від античності до сучасності;
- ✓ створення інформаційного художньо оформленого плаката (постера) про сучасну риторику;
- ✓ складання сенсового кола (кроссенсу) «Риторика в просторі і часі»

МАРАФОН «СЛОВО-АСОЦІАЦІЯ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: формувати в здобувачів / здобувачок освіти уявлення про риторику як науку і мистецтво переконливого мовлення через інтерактивну діяльність, що активізує критичне й асоціативне мислення; стимулювати командну взаємодію, обмін думками, уміння пояснювати значення слів.

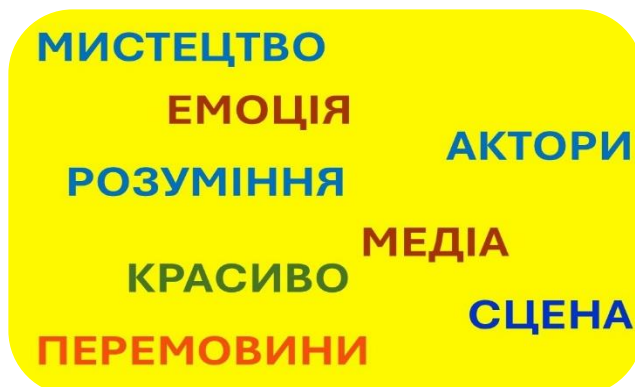
Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька називає базове слово-асоціацію з риторикою, наприклад: «мовлення», «мікрофон», «вплив»,
- ✓ учні / учениці озвучують свої слова-асоціації (без обговорення) та фіксують їх на дошці або на слайді презентації,
- ✓ учитель / учителька демонструє і прочитує визначення риторики як науки і як мистецтва,
- ✓ учні / учениці наводять приклади того, як їхнє слово-асоціація пов'язане з буденними ситуаціями, мовленням, навчанням, знайомствами тощо,

✓ учні / учениці разом із учителем / учителькою обговорюють сенс роботи зі словами-асоціаціями та роблять висновки.

Приклади слайдів презентації зі словами-асоціаціями

ПРАКТИКА «ШУКАЙ – ДОЛАЙ!»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: формувати в здобувачів / здобувачок освіти здатність виокремлювати чинники, що сприяють та / або перешкоджають гармонійному спілкуванню, уміння долати бар'єри в комунікації; ознайомлювати із засобами сприяння ефективному діалогу; розвивати навички ефективної міжособистісної взаємодії.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька обговорює з учнями / ученицями поняття «гармонійного спілкування»,
- ✓ учні / учениці отримують картки-ситуації (наприклад: «співрозмовник повторює окремі фрази», «агресивний тон», «чітке запитання», «співрозмовник відводить погляд убік», «активна жестикуляція»),
- ✓ розміщують картки на дошці (плакаті, парті) у дві колонки: «Чинники, що СПРИЯЮТЬ гармонійному спілкуванню», «Чинники, що ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ гармонійному спілкуванню» (окремі картки можуть бути розміщені у двох колонках одночасно, залежно від контексту),
- ✓ наводять приклади ситуацій (можуть розіграти окремі з них) із бар'єрами в комунікації,
- ✓ визначають засоби подолання перешкод і сприяння ефективному діалогу в згаданих ситуаціях,
- ✓ продовжують речення «Для подолання перешкод у комунікації я можу застосовувати...» або «Для ефективної взаємодії я використовую...», або «Щоб спілкування з іншими людьми було гармонійним, я...».

Приклади карток-ситуацій, чинників, що сприяють гармонійному спілкуванню

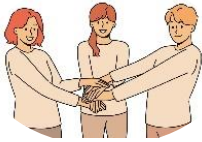
ЕМПАТІЯ	ВІДКРИТІСТЬ ДО ДІАЛОГУ
АКТИВНЕ СЛУХАННЯ	ТАКТОВНІСТЬ У ВИСЛОВЛЮВАННЯХ
ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ	ВИКОРИСТАННЯ ФОРМУЛ ВВІЧЛИВОСТІ
ЧІТКІ ЗАПИТАННЯ	УЖИВАННЯ ІМЕНІ (ПО БАТЬКОВІ) ПІД ЧАС ЗВЕРТАННЯ
ПОМІРНИЙ ТОН ГОЛОСУ	СПРИЙНЯТТЯ РІЗНОМАНІТТЯ ДУМОК
ПОВАГА ДО ОСОБИСТОГО ПРОСТОРУ	УРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІВРОЗМОВНИКА

Приклади карток-ситуацій, чинників, що перешкоджають гармонійному спілкуванню

УПЕРЕДЖЕНІСТЬ У ВИСЛОВЛЮВАННІ	НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ У ВИСЛОВЛЮВАННЯХ
ЕМОЦІЙНА НАПРУГА	ВИКРИВЛЕННЯ ФАКТІВ
НЕБАЖАННЯ СЛУХАТИ	АКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГОВИХ СЛІВ
ПЕРЕРИВАННЯ СПІВРОЗМОВНИКА	НЕВІДПОВІДНІСТЬ МІЖ ЗМІСТОМ І ТОНОМ СКАЗАНОГО
ЗНЕВАЖЛИВИЙ АБО ЗВЕРХНІЙ ТОН	НАДМІРНЕ ВЖИВАННЯ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
СТРАХ КРИТИКИ АБО ВІДМОВИ	ВІДВЕДЕННЯ ПОГЛЯДУ ВБІК

СЕНСОВЕ КОЛО (КРОССЕНС) «РИТОРИКА»

Авторка: Наталія РУДЕНКО

Цифровий ресурс: <https://surl.gd/hpsmhv>

Мета: сприяти розвитку творчого логічного та образного мислення, вмінню пояснювати закономірності, поглибити відомості про ораторів.

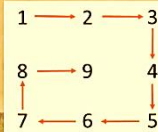
Хід виконання:

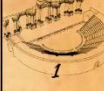
доповнити сектори КРОССЕНСУ за номерами по спіралі тезами відомих ораторів Стародавньої Греції; презентувати виконану роботу, встановивши авторство наступних афоризмів:

“Всього приємніше для нас ті слова, які дають нам яке-небудь знання”,

“Заговори, щоб я тебе побачив”,

“Обов'язок оратора – говорити правду”.

 1	Арістотель 2	3
 8	 9	Платон 4
7	Сократ 6	5

Трактування

1. Амфітеатр.
2. Арістотель.
3. Афоризм Арістотеля.
4. Платон.
5. Афоризм Платона.
6. Сократ.
7. Афоризм Сократа.
8. Інструменти підготовки промови.
9. Оратор.

Оратори.
Дендропарк "Софійка".
Місто Умань

Кроссенс (від англ. cross – перехрестя, sens – смисл, тобто перехрестя значень, понять) – це візуальний асоціативний ланцюжок, який складається з 9 зображень, кожне з яких пов'язане з попереднім і наступним, що дає змогу різнобічно розкрити певне явище, поняття або факт.

Тема 2. Закони і традиції риторики

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ вправа «Історичний калейдоскоп»: аналіз та обговорення законів та / або традицій риторики різних епох;
- ✓ вправа «Плакат, що літає»: фіксація в групах законів та / або традицій риторики;
- ✓ мінідослідження «Експертне коло»: аналіз тексту аудіо- та / або відеопромови (історичної, соціальної тощо) на дотримання риторичних законів і традицій;
- ✓ створення інтерактивної мапи «Унікальність риторичних традицій»: позначення спільних рис та унікальних особливостей риторичних традицій різних країн світу;
- ✓ практикум «Закон – довіра»: імітація виступів, у яких або порушено риторичні закони, або ні;
- ✓ панельна дискусія «Риторичні традиції у XXI столітті»: обґрунтовування ролі законів класичної риторики в сучасній комунікації;
- ✓ портрет «Закони слова в дії»: демонстрація риторичних законів та / або традицій на прикладі мовлення персонажів із літератури або кіно

ВПРАВА «ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: формувати в здобувачів / здобувачок освіти уявлення про риторику як історично змінне явище; активізувати критичне мислення через аналіз історичних прикладів; стимулювати командну взаємодію, обмін думками та розвивати навички аргументації.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька об'єднує учнів / учениць у групи, кожна з яких отримує короткий текст – витяг із наукового джерела (наприклад: риторика в античній Греції, риторика середньовіччя, риторика доби Просвітництва, риторика XX ст. тощо),
- ✓ групи аналізують свій фрагмент з урахуванням особливостей риторики відповідної доби (наприклад: «Із якою метою поширювали риторичні знання?», «Кому належить право на публічне мовлення?», «Найбільш уживані прийоми» тощо),

- ✓ після обговорення представники / представниці груп діляться висновками з класом, фіксують їх на дошці (на плакаті, на слайді презентації, у хмарі слів / речень) у формі калейдоскопа,
- ✓ учитель / учителька пропонує провести рефлексію, під час якої учні / учениці зазначають, які з історичних традицій збереглися дотепер, а які змінилися й чому.

ВПРАВА «ЕМОЦІЇ ПРОТИ ЛОГІКИ» (РОБОТА В ПАРАХ)

Авторка: Оксана ПРОКОПЕНКО

Мета: практикувати використання риторичних прийомів пафосу та логосу; навчатися переконливо висловлювати думку різними стилями мовлення.

Послідовність виконання:

- ✓ учні / учениці об'єднуються в пари та отримують теми для виступів (наприклад: «Чому варто читати книжки?», «Чому важливо знати свої права?», «Чому виникають конфлікти між людьми?», «Чому одні ідеї стають успішними проектами, а інші – ні?»),
- ✓ один учасник / одна учасниця готує логічний, фактологічно обґрунтований виступ (логос),
- ✓ другий учасник / друга учасниця – емоційний, натхненний, мотиваційний виступ (пафос),
- ✓ після виступів клас обговорює, яка форма переконання виявилася ефективнішою та чому.

ВПРАВА «РИТОРИКА ДАВНІХ ЧАСІВ – У СУЧАСНОМУ СТИЛІ»

Авторка: Оксана ПРОКОПЕНКО

Мета: порівняти класичні риторичні традиції із сучасними особливостями комунікації; розвивати вміння адаптувати історичний матеріал до актуальних нині форматів мовлення.

Послідовність виконання:

- ✓ учень / учениця обирає промову одного з античних риторів (Цицерон, Демосфен, Аристотель тощо),

- ✓ презентує текст давньої доби в сучасному форматі, наприклад, складає допис чи знімає відео для соцмережі, готує мотиваційну промову, зберігаючи при цьому класичні риторичні прийоми (етос, пафос, логос),
- ✓ учні / учениці роблять висновки щодо особливостей мовлення представників різних епох та пояснюють вплив традицій риторики на сучасну комунікацію.

ВПРАВА «УПІЙМАЙ РИТОРИЧНУ ПОМИЛКУ»

Авторка: Оксана ПРОКОПЕНКО

Мета: навчати здобувачів / здобувачок освіти помічати порушення риторичних законів, розпізнавати риторичні помилки та вдосконалювати мовлення.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька демонструє на слайді презентації промову з риторичними помилками (надмірна кількість гіпербол, порушення логіки, відсутність аргументів),
- ✓ учні / учениці відшуковують недоречності, обґрунтовують їх,
- ✓ формулюють промову з дотриманням норм риторики.

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ «РИТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ»

Авторка: Оксана ПРОКОПЕНКО

Мета: формувати вміння застосувати риторичні закони під час публічного виступу; розвивати навички аргументації, логічного мислення та публічної комунікації.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пропонує тему для дискусії (наприклад: «Риторичні традиції у ХХІ столітті»),
- ✓ кожен учасник / кожна учасниця продумує виступ, дотримуючись принципів логіки, доказовості, поваги до інших,
- ✓ решта учнів / учениць класу разом із учителем / учителькою аналізують висловлювання учасників / учасниць, ураховуючи їхню аргументованість, логіку, емоційний вплив тощо.
- ✓ клас обговорює результати: зміст дискусії та особливості його представлення.

Панельна дискусія – це публічне (перед аудиторією) обговорення актуальної теми за участі кількох експертів.

Мета: представити різні погляди, обмінятися досвідом, знайти ідеї або рішення.

Основні ознаки панельної дискусії:

- ✓ модератор ставить запитання, стежить за часом,
- ✓ 3–5 учасників-експертів у певній галузі (з певного питання),
- ✓ формат діалогу, без заздалегідь підготовлених доповідей,
- ✓ аудиторія може ставити запитання, брати участь в обговоренні.

Тема 3. Сфери використання риторики, актуальність у сучасний період

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ мозковий штурм «Де ми чуємо риторичку щодня?»;
- ✓ аналітична вправа «Портрет сучасного оратора»: аналіз риторичних засобів у відеовиступах блогера або правозахисника, або лідера думок;
- ✓ кластер «Риторика? Тут вона є!»: створення схеми, мапи або ментальних карт, у яких візуалізовані галузі (реклама, юриспруденція, педагогіка, соціальні медіа, культура тощо), де активно застосовують засоби риторики;
- ✓ дискусія «Риторика в епоху кліповості»: обговорення актуальності риторики в сучасному світі у форматі «за» та «проти»;
- ✓ мініпроект «Слово як інструмент дії у XXI столітті»

МОЗКОВИЙ ШТУРМ «ДЕ МИ ЧУЄМО РИТОРИКУ ЩОДНЯ?»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: сприяти усвідомленню здобувачами / здобувачками освіти поширеності риторичних прийомів в повсякденному житті; розвивати навички критичного мислення та аналізу комунікативних ситуацій; заохочувати активну участь у колективному обговоренні.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька формулює питання для мозкового штурму: «Де ми чуємо риторичку щодня?»;
- ✓ учасники / учасниці висловлюють свої ідеї, називаючи різні ситуації, місця та контексти, де вони стикаються з риторикою (телебачення, соцмережі, реклама, виступи, розмови тощо);
- ✓ учитель / учителька записує всі пропозиції на дошці або в електронному документі без оцінювання ідей;
- ✓ після висловлювання ідей відбувається коротке обговорення;
- ✓ учасники / учасниці пояснюють свої думки та наводять приклади;
- ✓ учитель / учителька разом зі здобувачами / здобувачками освіти підсумовує результати мозкового штурму, акцентуючи увагу на різноманітності риторичних ситуацій у повсякденному житті та їхній ролі в комунікації.

**Мозковий штурм – це техніка генерації ідей,
яка стимулює критичне та креативне мисленн**

АНАЛІТИЧНА ВПРАВА «ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ОРАТОРА»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: формувати в здобувачів / здобувачок освіти уявлення про риторику як історично змінне явище, активізувати критичне мислення через аналіз прикладів риторичного стилю, стимулювати командну взаємодію, обмін думками та розвиток навичок аргументації.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька об'єднує учнів / учениць у групи,
- ✓ кожна група обирає (або отримує) фрагмент відеовиступу чи інтерв'ю (наприклад, блогера, правозахисника, лідера думок),
- ✓ групи переглядають відео та фіксують типи аргументації (логічні, емоційні, етичні), мовні засоби (метафори, повтори, риторичні, стилістичні фігури), невербальні засоби (міміка, жести, постава), цільову аудиторію та тональність (дружній тон, офіційний, провокаційний тощо),
- ✓ на основі переглянутого відео кожна група складає (зображає) портрет сучасного оратора, акцентуючи увагу на ефективних риторичних засобах,
- ✓ групи усно презентують результати (плакат або колаж, або слайд (-и) презентації з цитатами тощо),
- ✓ учні / учениці відшукують спільні й відмінні ознаки в представлених портретах промовців,
- ✓ учитель / учителька пропонує провести рефлексію, під час якої учні / учениці зазначають навички, які потрібні нині молоді для ефективної комунікації.

КЛАСТЕР «РИТОРИКА? ТУТ ВОНА Є!»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: формувати в здобувачів / здобувачок освіти уявлення про можливі сфери використання риторики розвивати критичне мислення та навички аргументації, стимулювати творчу візуалізацію через схеми, мапи чи ментальні карти.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька озвучує ключове питання: «Де навколо нас діє риторика? Чи завжди вона очевидна?»
- ✓ пропонує створити кластер (ментальну карту або схему, інфографіку, малюнок), що візуально демонструє галузі, де активно використовують риторичні засоби,

- ✓ учні / учениці об'єднуються в групи для спільного творчого пошуку
- ✓ групи працюють над збиранням матеріалу: галузі, у яких активно застосовують засоби риторики,
- ✓ презентують свої кластери: галузі з прикладами риторичних інструментів (патос, логос, етос, стилістика, образність, риторичні фігури тощо)
- ✓ учні / учениці підсумовують, у яких сферах риторика оприявлена найяскравіше, які засоби найбільш поширені, як риторика змінюється залежно від цільової аудиторії.

Галузі активного застосування риторики

- ✓ **культура / мистецтво**: театр, кіно, літературні рецензії
- ✓ **маркетинг**: етика впливу, образ бренду
- ✓ **медіа**: телебачення, радіо, блоги, подкасти
- ✓ **педагогіка**: пояснення, мотивація, дискусії
- ✓ **політика**: дебати, виступи, кампанії
- ✓ **публічна дипломатія**: промови, конференції, форуми
- ✓ **реклама**: заклики, слогани, емоційний вплив
- ✓ **юриспруденція**: аргументація, переконання в суді

МІНІПРОЄКТ «СЛОВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: формувати в здобувачів / здобувачок освіти уявлення про основні галузі, де слово має вплив: медіа, політика, реклама, мистецтво, освіта; розвивати критичне мислення, навички аналізу риторичних прийомів та аргументації, стимулювати творчу і командну взаємодію.

Послідовність виконання:

- ✓ учні / учениці об'єднуються в групи,
- ✓ обирають формат мініпроєкту (відеозвернення «Слово, яке мене змінило», плакат / інфографіка «Слово як дія: приклади впливу», інтерв'ю з лідером думок (реальним або уявним), медіапогляд: аналіз публічного виступу (з риторичним розбором), створення власної промови / звернення на суспільно важливу тему тощо),

- ✓ працюють над створенням власного продукту мініпроєкту: продумують візуальне оформлення / стиль, упорядковують ключові цитати, ідеї, формують основне повідомлення,
- ✓ кожна група презентує свою роботу,
- ✓ учитель / учителька пропонує провести рефлексію, під час якої учні / учениці відповідають на запитання «Які слова / висловлювання мають найбільший вплив?», «Чи завжди слово спонукає до дії?», «Як риторика адаптується до цифрової епохи?».

Приклади цитат до мініпроєкту «Слово як інструмент дії у XXI столітті»

- ✓ «Любов виникає з любові;
коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю»
Григорій Сковорода
- ✓ «Орлині крила маєм за плечима, самі ж кайданами прикуті до землі»
Леся Українка
- ✓ «І все на світі треба пережити, бо кожен фініш — це по суті старт.
І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт...»
Ліна Костенко
- ✓ «Слухай серце, а не радіо. Дивися в очі, а не на екран телевізора.
Відкривай душі, а не сторінки в інтернеті. І будеш знати правду...»
Святослав Вакарчук
- ✓ «Не важливо, як повільно ти просуваєшся, головне, що ти не зупиняєшся»
Конфуцій
- ✓ «Тільки наявність мети надає життю сенсу й приносить насолоду»
Стів Джобс
- ✓ «Більшість важливих речей у світі досягнуто людьми, які продовжували діяти, коли здавалося, що надії вже немає»
Дейл Карнегі
- ✓ «Прагніть цінностей успіху, а не самого успіху»
Альберт Ейнштейн
- ✓ Я не є заручником обставин, я є результатом моїх рішень.
Стівен Кові

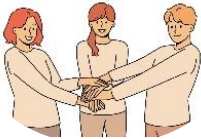

МОДУЛЬ II. ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО МОВЛЕННЯ

Тема 1. Причини страху, техніки саморегуляції, методи емоційного контролю

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ індивідуальні випереджальні завдання про причини страху під час виступу, діалогу тощо;
- ✓ вправа «Намалюй свою впевненість»;
- ✓ мозковий штурм «Моя техніка саморегуляції»;
- ✓ дихальні практики саморегуляції;
- ✓ практика заземлення в стресовій ситуації;
- ✓ вправа «Ресурсна валіза»: створення інструкції (порад) «Я долаю страх під час виступу (розмови з незнайомими людьми, суперечки тощо) так»;
- ✓ обговорення наочних прикладів мовленнєвих ситуацій та порівняння з ситуаціями особистого життя

ВПРАВИ ДЛЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ, ЕМОЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ ТА ВПЕВНЕНОГО МОВЛЕННЯ

Авторка: Оксана СЕНЕНКО

Цифровий ресурс: <https://salo.li/0A002b8>

ТЕХНІКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ:

- ДИХАЛЬНІ ВПРАВИ,
- РЕЛАКСАЦІЯ,
- МЕДИТАЦІЯ,
- АУТОГЕННЕ ТРЕНУВАННЯ,
- ВІЗУАЛІЗАЦІЯ

МЕДИТАТИВНЕ ДИХАННЯ З ВІЗУАЛІЗАЦІЄЮ:

Під час такого дихання твій розум керує тілом, примушуючи його заспокоїтися.

1

ГЛИБОКО
ДИХАЙ

2

УЯВИ ПРИЄМНІ ОБРАЗИ
ТА ЗАТИШНІ МІСЦЯ.
ВІДЧУЙ АТМОСФЕРУ
УЯВНОГО МІСЦЯ
(ТЕПЛО, АРОМАТ,
ПОДИХ ВІТРУ
ЩЕБЕТАННЯ ПТАХІВ
ТА ІН.), ЗАТРИМАЙСЯ
ТАМ НА ДЕКІЛЬКА
ХВИЛИН

3

ЗВЕРНИ УВАГУ
НА СВОЇ
ВІДЧУТТЯ,
ЗАПАМ'ЯТАЙ ЇХ.

ВПРАВА "САМОЗАОХОЧЕННЯ"

*На жаль, ми не завжди
отримуємо схвальну реакцію на свою поведінку
з боку інших. Навіть якщо вартуємо її.
Тоді варто заохочувати себе самотійно!
Хваліть себе навіть за невеликі успіхи.
(Наприклад: «Молодець!», «Розумниця!»,
«Чудово вийшло!»).*

ТЕХНІКА РЕЛАКСАЦІЇ "ТАЄМНИЙ ТАППІНГ":

*допомагає розслаблятися під час обмірковування,
підготовки або проведення репетиції; зменшує
відчуття страху і не дає йому заважати під час
виступу.*

**ПОЧЕРГОВО НАТИСКАЙ НА
ПОДУШЕЧКИ КОЖНОГО ПАЛЬЦЯ.
НАТИСКАЮЧИ ВЕЛИКИМ ПАЛЬЦЕМ НА
ФАЛАНГИ, МИ СТИМУЛЮЄМО
НЕРВОВІ ЗАКІНЧЕННЯ.**

Таппінг – техніка емоційної свободи

Відео «Вправа «Таємний таппінг»:

<https://www.youtube.com/watch?v=meG2jesOe2k&t=4s>

ВПРАВА «РЕСУРСНА ВАЛІЗА»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: формувати в здобувачів / здобувачок освіти усвідомлення щодо власних внутрішніх ресурсів для подолання страху під час спілкування, формувати емоційний інтелект і навички самопідтримки, стимулювати взаємну підтримку та емпатію.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пропонує уявити учням / ученицям, що для подолання страху перед розмовою з роботодавцем вони можуть узяти валізу й наповнити її корисними ресурсами,
- ✓ кожен учень / кожна учениця створює міні-картку або інструкцію (поради) «Я долаю страх під час розмови з незнайомими людьми так» (наприклад: я дихаю глибоко, готую кілька фраз, щоб розпочати розмову, я уявляю, що мене підтримує рідна людина, я думаю про те, що в мене все вийде тощо),
- ✓ учні / учениці об'єднуються в пари, обмінюються порадами й визначають найбільш дієві, які можна запозичити одне в одного,
- ✓ клас формує спільну ресурсну валізу для уявної зустрічі з роботодавцем,
- ✓ учні / учениці роблять висновки про ситуації, у яких їм знадобиться подібна валіза.

Приклад порад для ресурсної валізи

- ✓ Я не маю бути ідеальним / ідеальною..
- ✓ Моя думка має значення, і я маю право її озвучити.
- ✓ Я можу зосередитись не на страху, а на змісті моїх слів.
- ✓ Невпевненість – це нормально.
- ✓ Люди не чекають від мене досконалості, вони відкриті для діалогу.
- ✓ Я дихаю глибоко і мене це заспокоює.
- ✓ Я тут не випадково.
- ✓ Кожне слово – це мій ресурс. Я управляю ситуацією.
- ✓ Я можу обрати паузу, усмішку або жарт, це теж ресурс.
- ✓ Я вже мав / мала успішні розмови, і ця буде такою.
- ✓ Я розмовляю з людьми, а не зі страхом.

Тема 2. Техніки дихання, вправи на артикуляцію, інтонаційні моделі

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ моделювання ситуацій висловлювання з правильним і неправильним диханням;
- ✓ дихальні техніки: вправа «4-7-8»;
- ✓ промовляння скоромовок різним темпом: від повільного до швидкого;
- ✓ практика «Інтонаційна гойдалка»: читання одного речення з різними інтонаціями (запит, твердження, здивування) та наголошування різних слів для зміни його сенсу;
- ✓ вправа «Емоційний мікрофон»: передавання емоції (гнів, радість, сум, іронія тощо) тільки інтонацією;
- ✓ рольове читання (декламування): інтерпретація тексту з урахуванням ролі людини, її статусу, настрою тощо

ДИХАЛЬНІ ТЕХНІКИ

Авторка: Оксана СЕНЕНКО

Цифровий ресурс: <https://salو.li/0A002b8>

Дихальна вправа
“Діафрагмальне дихання”
(дихання животом) – найбільш природний та гармонійний спосіб дихання для людини, який повністю розкриває легені, забезпечуючи організм найбільшою кількістю кисню, сприяє зниженню тривожності, заспокоює нервову систему.

1. Поклади одну руку на груди, а іншу на живіт.
2. Вдихни глибоко через ніс.
3. Відчуй, як підіймається твій живіт та розширюються груди.
4. Повільно видихни через рот.
5. Відчуй, як живіт опускається, а груди розслабляються.

Дихальна вправа
“ДИХАННЯ 4-7-8”:

ця техніка допомагає запобігти нападам паніки

1)ЗРОБІТЬ ПОВНИЙ
ВДИХ ТА
ВДИХНІТЬ ГЛИБОКО
ЧЕРЕЗ НІС,
РАХУЮЧИ ПОДУМКИ
ДО ЧОТИРЬОХ:

2)ЗАТРИМАЙТЕ
ДИХАННЯ,
РАХУЮЧИ ДО
СЕМИ:

3)ВДИХНІТЬ
З ВІДКРИТИМ
РОТОМ,
РАХУЮЧИ ДО
ВОСЬМИ.

"КОРОВОКЕ ДИХАННЯ":

ця техніка дозволяє досягти стану високої продуктивності та внутрішнього спокою, відкрити приховані можливості.

1. Уявіть коробку з чотирма рівними сторонами, кожна з яких символізує один цикл дихання: вдих, затримка, видих, затримка.
2. Почніть дихати, уявляючи рух повітря вздовж країв уявної коробки.
3. Кожен цикл дихання повинен тривати чотири секунди.

“Протитривожне дихання”

**ЦЯ ТЕХНІКА ДОПОМАГАЄ КОНТРОЛЮВАТИ ДИХАННЯ,
ЗНИЗИТИ ЧАСТОТУ СЕРЦЕВИХ СКРОЧЕНЬ ТА
ЗМЕНШИТИ НАПРУГУ У М'ЯЗАХ.**

1. Роби вдих за алгоритмом, при якому потрібно супроводжувати поглядом квадратний чи прямокутний ПРЕДМЕТ: ПОГЛЯД з ПЕРШОГО КУТА ДО ДРУГОГО НА РАХУНОК "1" (початок вдиху), з ДРУГОГО ДО ТРЕТЬОГО НА РАХУНОК "2", з ТРЕТЬОГО ДО ЧЕТВЕРТОГО НА РАХУНОК "3", з ЧЕТВЕРТОГО НАЗАД ДО ПЕРШОГО НА РАХУНОК "4".

2. ПОТІМ ПОТРІБНО ВИДИХАТИ ТА ЗНОВУ СУПРОВОДЖУВАТИ ПОГЛЯДОМ КУТИ ПРЯМОКУТНИКА НА РАХУНОК ВІД "1" ДО "4".

Приклади скоромовок

для промовляння різним темпом: від повільного до швидкого

- ✓ Берізка берізку бережно берегла, берізкою барвінок берегом вився.
- ✓ Білий бобер біля берега бігав, буряки бурякував, боби розсипав, бо берег білий був.
- ✓ Грали гуси з журавлями, на галявині грали граціозно, гонорливий гусак голівкою гордовито кивнув і гусячим голосом заспівав.
- ✓ Жовтий жук купив жилет, джемпер, джинси та жакет.
- ✓ Крутив крутих краб крабів крючками, крючком кручами крутився.
- ✓ Літали летючі ластівки легкими лініями.
- ✓ Напекли млинців, назвали кравців. А кравець за млинець та й побіг у танець!
- ✓ Три бобри біля броду боровики бороли, бороли, бороли – але побороти не змогли.
- ✓ Ходить перепел між полукіпками зі своїми перепеленятками.

ВПРАВИ ДЛЯ ЧІТКОЇ ВИМОВИ

Цифровий ресурс: <https://happymonday.ua/skoromovky-ta-inshi-vpravy-dlya-dyktsiyi1>

Ці вправи дадуть змогу, по-перше, відчутти м'язи, які допомагають вам говорити, а по-друге – на власному досвіді переконаватися, що мовна розминка – запорука впевненої комунікації. Текст впливає на слухачів лише на 7%, а от голос, тембр, манера говорити, виразність дикції – на 68%. Якщо робити мовну розминку систематично, а особливо перед важливим виступом чи розмовою – це не лише покращить дикцію, а й додасть упевненості.

Три основні інструменти дикції

Дикція – це три основні інструменти: губи, язик і щелепа. Губи відповідають за артикуляцію голосних звуків, язик – за чіткість приголосних, а щелепа – це «ворота» для голосу: якщо щелепа не розкривається, нас ніхто не чує. Оця триєдність і відповідає за нашу красиву дикцію.

«КОЛО ТРУБОЧКОЮ»

- ✓ складіть губи трубочкою, ніби вимовляєте звук «у»;
- ✓ почніть цією трубочкою малювати у повітрі коло – 8 разів за годинниковою стрілкою, 8 разів – проти.

«ХРЕСТ»

- ✓ висуньте язик вперед, торкніться кінчиком верхньої губи, нижньої губи, правого та лівого куточків рота;
- ✓ повторіть це 10–15 разів.

«ЛЕВИНИЙ РИК»

- ✓ відкрийте рот якомога ширше, висуньте язик вперед і скажіть довге «ААА», як лев;
- ✓ повторіть 6 разів, ця вправа знімає затиск у щелепі та розслаблює м'язи.

«ЖУВАЛЬНА ГУМКА»

- ✓ уявіть, що у вас у роті велика жуйка, і почніть жувати її повільно, максимально відкриваючи рот;
- ✓ виконуйте вправу 20–30 секунд.

«ПОЗІХАННЯ»

- ✓ максимально розслаблено й широко позіхніть 5 разів, робіть це повільно та м'яко.

Тема 3. Методи активного слухання

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ практика фокусування на позитивному образі;
- ✓ прослуховування й аналіз аудіо- та / або відеофайлів із записом бесіди, інтерв'ю, розмови;
- ✓ вправа «Слухай – не питай»: робота в парах, розповідь про життєву історію (на довільну тему);
- ✓ рольова гра «Слухаю активно / пасивно»
- ✓ практикум «Відлуння думок»: перефразування сказаного співрозмовником («Я правильно розумію, що...», «Тобто ти хочеш сказати, що...»), уточнювання («Чи міг / могла би / б ти пояснити трохи більше?», «Конкретизуй, будь ласка»)

ПРАКТИКА ФОКУСУВАННЯ НА ПОЗИТИВНОМУ ОБРАЗІ

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати в здобувачів / здобувачок освіти навички позитивного мислення та усвідомленого сприйняття себе і оточуючих; формувати вміння концентрувати увагу на сильних сторонах та позитивних рисах у спілкуванні; підвищувати рівень емоційного комфорту та впевненості.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пояснює учасникам значення позитивного образу в спілкуванні та самовідчутті,
- ✓ учасники отримують завдання подумати про себе або когось із оточення, виділяючи позитивні якості, риси характеру чи успіхи,
- ✓ кожен учасник формулює коротке висловлювання або афірмацію, яка підкреслює позитивний образ (наприклад, «Я – упевнений співрозмовник», «Мій друг – надійна людина»),
- ✓ учитель / учителька проводить коротке обговорення, у якому підкреслює користь фокусування на позитиві для розвитку здорової самооцінки та доброзичливого спілкування,
- ✓ на завершення учитель / учителька апелює до результатів досліджень практики щоденного повторення подібних фраз для підтримки позитивного настрою.

ВПРАВА «ПОДОРОЖІ»

Авторка: Діна БОНДАРЕНКО

Цифровий ресурс: <https://surl.lu/uezfknk>

01

Мета вправи:

навчити будувати довірливі стосунки із співрозмовником; розвивати навички уважного та усвідомленого сприйняття співрозмовника, яке передбачає повне зосередження на його словах, емоціях і намірах; виховувати доброзичливе ставлення до співрозмовника.

02

Хід вправи.

Уявіть, що ви виграли два квитки у подорож, розкажіть своєму товаришу, куди ви хочете поїхати, які два визначні місця Ви хочете відвідати.

1. Повідомте про гарну новину та конкурс, у якому брали участь.
2. Назвіть країну, яку бажаєте відвідати.
3. Опишіть два визначні місця, які хочете побачити.
4. Запросіть свого товариша поїхати з Вами.

Тема 4. Контакт очима, жести, міміка, поза тіла, сила виразу через рухи

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ практикум «Повтори мій настрій»: демонстрування емоцій за допомогою міміки та рухів одними учасниками і максимально точно відтворення – іншими;
- ✓ перегляд і аналіз коротких відео публічних виступів, театральних сцен або інтерв'ю;
- ✓ вправа «Ні слів»: повідомлення без використання слів, а з використанням невербальних засобів (наприклад, «Я радий / рада зустрітися з вами», «Я знаю важливу новину»);
- ✓ фотоінтерпретація настрою «Зчитай обличчя»: аналіз світлин людей та визначення їхнього емоційного стану за мімікою, жестами, поставою тощо;
- ✓ вправа «Мовлення в темряві»: прослуховування промови із заплющеними очима;
- ✓ рольова гра «Займи простір»: демонстрація пози, положення тіла відповідно до контексту: офіційна промова, дружня розмова, захист ідеї, конфлікт тощо;
- ✓ арт-вправа «Портрет емоції»: створення малюнків або коміксів, які є відображенням обличчя з конкретною емоцією

ПРАКТИКУМ «ПОВТОРИ МІЙ НАСТРІЙ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати у здобувачів / здобувачок освіти навички невербальної комунікації, зокрема вираження та розпізнавання емоцій за допомогою міміки та рухів; сприяти покращенню емпатії та розумінню невербальних сигналів у спілкуванні.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пояснює мету вправи і демонструє приклади вираження різних емоцій через міміку та жести;
- ✓ учасники об'єднуються в пари або невеликі групи;
- ✓ один учасник із пари демонструє обрану емоцію за допомогою міміки та рухів, не використовуючи слів;
- ✓ інший учасник уважно спостерігає та намагається максимально точно відтворити показану емоцію;
- ✓ після відтворення обговорюється, наскільки вдало було передано емоцію, що допомогло чи заважало точності;
- ✓ роль змінюється, і вправу повторюють кілька разів із різними емоціями;
- ✓ вчитель / учителька підсумовує результати, наголошуючи на значенні невербальних сигналів для ефективної комунікації.

ВПРАВИ «СИЛА ЖЕСТІВ, МІМІКИ, ПОЗИ ТІЛА»

Авторка: Віта НАКОНЕЧНА

Цифровий ресурс <https://surl.li/eeiyoa>

1. "Без слів"

Мета: розвинути вміння передавати емоції та наміри без слів

- Учні витягують картки з емоціями або ситуаціями (радість, гнів, здивування, прохання, спокій тощо). Завдання: передати це **тільки мімікою, жестами та позою**.
- Клас має вгадати, що саме було зображено.

Обговорення: Які рухи були найвиразнішими? Чи допомагав погляд?

3. "Зворотна міміка"

Мета: навчитися керувати виразом обличчя

Нейтральна фраза

Ведучий читає фразу на кшталт: «Сьогодні погода змінилась».

Озвучування з мімікою

Учні по черзі озвучують її радісно, іронічно, злісно, з сумом.

Обговорення

Чи може міміка змінити сенс сказаного?

4. "Очі не брешуть"

10

Секунд контакту

Ділові партнери дивляться в очі не більше 10 секунд на початку розмови.

85

Відтінків виразу

Існує 85 відтінків значень виразу очей.

Мета: тренувати контакт очима та впевненість

У парах учні читають вірш або текст, дивлячись партнеру в очі. Потім міняються ролями.

5. "Жести підтримки"

Мета: сформувані усвідомлення, як підсилити промову рухами

- У групах: учень читає коротку промову або виступ.

Інші учні додають по 1–2 відповідних жеста або позу до фраз.

Разом будують **виступ, підсилений рухами**.

Потім виступають перед класом і аналізують: *Що працює, а що виглядає неприродно?*

6. Поза лідера / слухача / маніпулятора

Мета: розрізнати типи поведінки за невербальними ознаками

Впевнений лідер

Зображує домінування та авторитет.

Пасивний слухач

Демонструє відкритість та сприйняття.

Злий опонент

Виражає незгоду та агресію.

Приховуючий щось

Показує невпевненість або секретність.

- Учні отримують завдання зобразити певну соціальну роль: впевнений лідер, пасивний слухач, людина, що приховує щось, злий опонент. Інші мають вгадати — за позою, жестами, мімікою.

Обговорення: Як пози впливають на враження та авторитет?

8. Контакт через усмішку.

Учені описали 90 видів усмішок, у створенні яких беруть участь 17 різних м'язів обличчя. Усім добре відома американська «гумова» усмішка – незмінна у спілкуванні. Під час зустрічі усмішка знімає напруженість перших хвилин. Вона супроводжує також слова вітання, прощання, усмішка може бути радісна, іронічна, глузлива, дружня тощо.

Вправа. Учні, **прикривши очі** аркушем А4, передають за допомогою усмішки:

- радість;
- іронію;
- зневагу.

Тема 5. Техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ мозковий штурм: генерація ідей щодо умов ефективної взаємодії в парі, групі;
- ✓ моделювання діалогів: демонстрація сприятливих умов, правил ведення ефективної розмови;
- ✓ вправи «Веду – ведеш»: робота в парі, де один – ініціатор діалогу, другий – уважний партнер, далі – зміна ролей;
- ✓ імпровізаційна гра «Раптовий виступ»: складання й проголошення виступу на обрану під час уроку тему та самоаналіз мовленнєвої ситуації;
- ✓ модель діалогу «Партнерство в дії»: складання інструкції для діалогу з метою вирішення конфлікту, інтерв'ювання тощо;
- ✓ рольова гра «Вплив і переконання»: відбір і застосування засобів і способів (аргументи, гасло, демонстрація, ідея, логотип, приклад ситуації, одяг, зміна локації тощо) переконання особи (аудиторії);
- ✓ практикум «Яка аудиторія?»: вибір та демонстрація стилю мовлення залежно від типу слухачів (пасивні, активні, зацікавлені тощо), складання й озвучення мініпрмов, адресованих різним аудиторіям

МОЗКОВИЙ ШТУРМ

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: сприяти розвитку навичок командної роботи та комунікації у здобувачів / здобувачок освіти; формувати розуміння ключових умов ефективної взаємодії в парі та групі; заохочувати креативне мислення і активну участь у колективному обговоренні.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька формулює питання для мозкового штурму: «Які умови потрібні для ефективної взаємодії в парі чи групі?».

- ✓ учасники вільно висловлюють свої ідеї, пропонуючи різні фактори та умови, що сприяють успішній співпраці (наприклад: довіра, уважність, відповідальність, активне слухання тощо),
- ✓ учитель / учителька фіксує всі пропозиції на дошці або в електронному документі без оцінювання чи критики,
- ✓ після збору ідей відбувається обговорення, під час якого учасники аргументують свої думки та наводять приклади,
- ✓ учитель / учителька підсумовує результати, виділяючи основні умови ефективної взаємодії та їх важливість для командної роботи.

ТЕХНІКИ МОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПАРТНЕРОМ

Авторка: Наталія ВИСОЧИНА

Цифровий ресурс: <https://surl.li/wproqhm>

<https://surl.lu/jwejgm>

<https://surl.lt/vaoyfy>

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЕМПАТІЯ

Мета: Звернути увагу на невербальні сигнали партнера та навчитися реагувати на них з емпатією.

Ситуація: Партнер розповідає вам про щось важливе для нього.

Завдання:

Під час розмови зверніть увагу на невербальні сигнали партнера: міміку, жести, позу, тон голосу, зоровий контакт.

Спробуйте вловити його емоційний стан на основі цих сигналів.

Висловіть емпатію, використовуючи фрази: "Я бачу, що ти засмучений(а)...", "Схоже, що це для тебе важливо...", "Я розумію, як тобі зараз...", а також демонструйте це через власну міміку та позу.

Можна також задати уточнюючі питання, які допоможуть партнеру розкритися: "Ти виглядаєш трохи напруженим(ою), щось сталося?"

Обговорення:

°Наскільки ви відчуваєте зв'язок з партнером, коли звертаєте увагу на невербаліку?

°Чи допомогла емпатична реакція партнеру відчувати себе зрозумілим(ою)?

°Які невербальні сигнали ви помітили, які раніше ігнорували?

МОДУЛЬ III. МАЙСТЕРНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Тема 1. Дипломатичне мовлення

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ аналіз мови дипломатії: перегляд уривків виступів дипломатів або дикторів радіо чи телебачення й визначення мовних формул, які спрямовані на прояв поваги до співрозмовника, пом'якшують дискусію тощо;
- ✓ трансформація категоричного висловлювання в дипломатичне;
- ✓ інтерв'ю в стилі дипломатії: моделювання інтерв'ю, у якому потрібно відповідати на гострі запитання дипломатично, з дотриманням мовного етикету;
- ✓ вправа «Етикет у діалозі»: створення і розігрування діалогів, де вживаються формули ввічливості, нейтралізації незгоди, узгодження позицій;
- ✓ практика «Що чи як?»: демонстрація й обговорення діалогів із реального життя, звернення уваги на те, як і що сказано;
- ✓ рольова гра «Перемовини без конфлікту»: розігрування ситуацій успішних (компромісних) перемовин двох учасників із різними інтересами

АНАЛІЗ МОВИ ДИПЛОМАТІЇ

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати в здобувачів / здобувачок освіти навички критичного слухання та аналізу мовленнєвих засобів; формувати розуміння дипломатичного стилю спілкування, зокрема використання мовних формул, які проявляють повагу, пом'якшують дискусію та сприяють конструктивному діалогу.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька знайомить учасників із метою вправи та особливостями мови дипломатії,

- ✓ учасникам пропонуються уривки виступів дипломатів, дикторів радіо чи телебачення для прослуховування або перегляду,
- ✓ здобувачі / здобувачки освіти уважно аналізують матеріали, визначаючи мовні формули, що виявляють повагу до співрозмовника, пом'якшують гостроту дискусії, сприяють збереженню доброзичливої атмосфери,
- ✓ учасники працюють у парах або малих групах, порівнюють свої спостереження і узгоджують список таких мовних прийомів,
- ✓ групи презентують свої результати, наводячи приклади виявлених формул та пояснюючи їхню роль у комунікації,
- ✓ учитель / учителька підсумовує роботу, акцентуючи увагу на значенні дипломатичної мови для ефективного та ввічливого спілкування.

ВПРАВА «ДИПЛОМАТИЧНА МОВА В ДІЇ»

Авторка: Ірина ПИЛИПЕНКО

Цифровий ресурс: <https://surl.li/dvoisp>

Основні риси дипломатичної мови

- ◆ Ввічливість
- ◆ Неупередженість
- ◆ Уміння слухати
- ◆ Позитивні формулювання
- ◆ Гнучкість у висловлюваннях

Типові фрази для дипломатичного мовлення

- Я розумію вашу думку, але...
- Можливо, нам варто розглянути інший варіант...
- З вашого дозволу...
- Я ціную ваш внесок, і хотів би запропонувати...

Що таке дипломатичне мовлення?

- Вміння висловлювати думки тактовно, ввічливо, обережно
- Мета: зберегти повагу, уникнути конфлікту, досягти порозуміння

Приклад:

Прямо: “Твоя ідея не працює”.

Дипломатично: “Цікаво, але, можливо, її варто ще доопрацювати”.

Уникаємо конфлікту – як?

- ✓ Використовуємо «Я»-повідомлення
- ✓ Слухаємо активно
- ✓ Не перебиваємо
- ✓ Формулюємо м'які заперечення

Я відчуваю, що ми трохи відійшли від теми – пропоную повернутись до головного.

Скажи м'яко

Як замінити фрази на дипломатичні :

- Це неправда! → Я маю іншу точку зору...
- Ти нічого не зробив! → Можливо, варто розподілити обов'язки ще раз.

Висновки

- ♥ Дипломатичне мовлення – це сила слова без конфлікту.
- ♥ Воно допомагає бути переконливим, зберігаючи доброзичливість.
- ♥ Практика – ключ до майстерності.

Тема 2. Основи ефективної самопрезентації

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ аналіз кількох виступів-самопрезентацій;
- ✓ розбір ефективних, успішних самопрезентацій;
- ✓ експериментування з виявом дистанції у спілкуванні, вибір оптимальної відстані під час самопрезентації;
- ✓ вправа «Створи своє “Я”»: короткий усний виступ про себе (інтереси, цінності, навички та цілі);
- ✓ практика «Перша хвилина для враження»: однохвилинна самопрезентація перед групою, калсом;
- ✓ арт-практика «Візуальна самопрезентація»: створення інфографіки або візитівки про себе (малюнок або зображення, згенероване в Canva, PowerPoint тощо);
- ✓ вправа «Я образ» або «Якби я був / була...»: презентація себе в бажаному образі

ВПРАВИ «ЕФЕКТИВНА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ»

Авторка: Вікторія КРАВЕЦЬ

Цифровий ресурс: <https://salo.li/133cF07>

«Потік ідей»

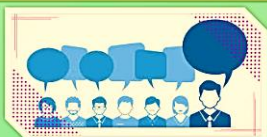
Мета: активізувати знання учнів із теми

Завдання: Продовжити речення

«Самопрезентація – це...»

«Самопрезентація потрібна для...»

Форми роботи: робота в групах, створення хмаринки тегів, робота на дошці Padlet

Вправа «Самореклама»

Завдання: підготувати розповідь про себе (до 1 хв), яку можна було б використати у своєму блозі, на співбесіді з роботодавцем; прослухати (прочитати) розповідь однокласників, вказати, що було переконливо, що потрібно вдосконалити

Мета: навчитися формулювати ключову інформацію про себе швидко та креативно, аналізувати почуту інформацію, робити висновки

Форми роботи: усна розповідь перед аудиторією, допис у соцмережах, запис відео

Гра «Три факти про мене...»

Мета: навчити стисло та креативно подавати інформацію про себе, виділяти головне, розвивати критичне мислення, увагу до деталей, виразність мовлення

Завдання: кожен учень готує про себе 3 цікаві факти: 2 правдиві, один неправдивий. Інші, мають здогадатися, який неправдивий факт, та пояснити, що їм допомогло зробити такі висновки

Перегляд та аналіз відео

Завдання: переглянути відео та скласти поради «Як вигідно презентувати себе»

Мета: ознайомити учнів з практичними порадами підготовки самопрезентації, розвивати навички аналізу, вміння структурувати почутий матеріал, виділяти основне

Форми роботи: створення постерів з інформацією або коротких конспектів

<https://www.youtube.com/watch?v=1HDlOkRkZfM>

ВПРАВИ «ОРИГІНАЛЬНА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ»

Авторка: Валентина ОПАЛІНСЬКА

Цифровий ресурс: <https://salo.li/133cF07>

Самопрезентація через мем

Мета: розвинути нестандартне мислення і цифрову грамотність.

Інструкція:

Учень має створити мем, гіфку або картинку, яка метафорично презентує його.

Пояснення: "Цей мем – це я, тому що..."

60 секунд – усе про мене

Мета: навчити чітко, впевнено й коротко презентувати себе усно.

Інструкція:

Учень має 60 секунд, щоб представити себе перед класом або в парі. Виступ має містити:

Ім'я

Три речі, які мене характеризують

Одне досягнення

Що мене вирізняє

Я в трьох запитаннях

Мета: сприяти глибшому самопізнанню та створенню усвідомленої самопрезентації.

Інструкція:

Учні відповідають на три ключові запитання:

1. Хто я, коли ніхто не дивиться?
2. Що я можу дати іншим?
3. Як я хочу, щоб мене знали?

Потім на основі відповідей – створюють самопрезентацію у будь-якому форматі:

текст, виступ, відео, малюнок тощо.

Тема 3. Структура переконливої промови

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ вправа-пазл «Склади промову»: вибудовування переконливої промови з розрізнених частин тексту – карток (вступ, аргументи, приклади, завершення);
- ✓ виступ «Дієва тріада»: складання короткої промови із трьох складників: теза, аргумент, приклад;
- ✓ вправа «Підказка для оратора»: створення візуального шаблону структури промови (привернення уваги, теза, аргументація, приклади, висновок, заклик до дії) та заповнення її прикладами самостійно складених речень;
- ✓ практика «Порятунок промови»: редагування тексту виступу без чіткої структури й ефективних засобів впливу на переконливу

ВПРАВА-ПАЗЛ «СКЛАДИ ПРОМОВУ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати навички побудови логічної та переконливої промови, аналізувати її складові та поєднувати в цілісне висловлення; сприяти командній роботі.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пояснює мету та основні елементи промови,
- ✓ учасники отримують картки з частинами тексту (вступ, аргументи, приклади, завершення),
- ✓ У парах або групах вибудовують логічну послідовність для складання промови.
- ✓ презентують промову перед класом.
- ✓ обговорюють сильні сторони та можливі покращення,
- ✓ учитель / учителька підсумовує результати, акцентуючи увагу на структурі та логіці.

Тема 4. Основи аргументації, типи аргументів, тактики контраргументів, наведення прикладів

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ вправа «Аргумент чи припущення?»: аналіз висловлювання на наявність переконливих аргументів і бездоказових суджень;
- ✓ практика «Карта аргументів»: візуалізація різних типів аргументів: логічних, емоційних, етичних, історичних, статистичних тощо;
- ✓ вправа «Мій контраргумент»: складання ввічливої, влучної контраргументації відповідно до запропонованої теми;
- ✓ моделювання дискусії «Твій голос важливий»: моделювання дискусії в парах або малих групах із чітким розподілом ролей і аргументаційних стратегій;
- ✓ гра «Розпізнай маніпуляцію»: відшукування псевдоаргументів, фактичних помилок у заздалегідь підготовлених текстах;
- ✓ практика «Я бачив / бачила сам / сама»: підбір аргументів і прикладів із власного досвіду для доведення власної думки з обраної теми

ВПРАВА «АРГУМЕНТ ЧИ ПРИПУЩЕННЯ?»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати в здобувачів / здобувачок освіти вміння розрізняти переконливі аргументи та бездоказові припущення у висловлюваннях; формувати навички критичного мислення, логічного аналізу та обґрунтування власної позиції; стимулювати уважне слухання, обговорення та взаємодію в малій групі.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька називає базове слово-асоціацію, пов'язане з темою переконання, наприклад: «аргумент», «доказ», «думка», «припущення»,
- ✓ здобувачі / здобувачки освіти висловлюють свої асоціації до запропонованого слова, пояснюючи, як вони його розуміють,
- ✓ учитель / учителька зачитує або демонструє декілька коротких висловлювань (усно чи письмово), які містять як аргументи, так і припущення,
- ✓ здобувачі / здобувачки освіти працюють у парах або малих групах, визначаючи, де висловлено аргумент, а де – лише припущення, і пояснюють свій вибір,
- ✓ представники груп озвучують свої висновки, обговорюючи розбіжності у сприйнятті та тлумаченні висловлювань,

- ✓ на завершення учитель / учителька узагальнює ключові ознаки аргументів і припущень та пропонує приклад для самостійного аналізу.

ВПРАВА «АРГУМЕНТ ЧИ ПРИПУЩЕННЯ?»

Авторка: Ірина ЗАІЧЕНКО

Цифровий ресурс: <https://salo.li/e3EdCbA>

Учень має написати по 2–3 речення звернення для:

- 😊 Молодших школярів
- 👩‍🏫 Учителів або батьків
- 🎓 Однолітків

Потім учні порівнюють тексти та аналізують:

- Що змінилося в лексиці?
- Який тон і стиль обрали?
- Які аргументи використали?

«Один меседж — три варіанти»

- **Мета:** продемонструвати, як змінюється мовлення мовця залежно від слухача.
- **Завдання:**
 - Обрати одну з тем:
 - Чому важливо займатися спортом?
 - Навіщо вивчати іноземні мови?
 - Як зменшити використання пластику?

«Переконай трьох»

Мета: навчити добирати аргументи під конкретну людину.

Завдання:

Учень має переконати у своїй ідеї (наприклад: «варто скоротити кількість домашніх завдань») трьох типів слухачів:

- Суворий учитель
- Директор ліцею
- Класний друг

Кожного разу — по 2–3 речення. Потім обговорення, який підхід був найефективніший.

Тема 5. Правила комунікації в соціальних мережах

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ вправа «Що можна, а що ні?»: аналіз типових ситуацій (етичних і неетичних) у соцмережах;
- ✓ створення інформаційного художньо оформленого плаката (постера) «Мережевий етикет» про правила спілкування в соцмережах;
- ✓ практика «Віртуальний діалог без конфлікту»: моделювання дискусійних дописів-коментарів та толерантних відповідей на них;
- ✓ мінідослідження «Цифровий слід»: аналіз наукової літератури та висновків експертів із медіаграмотності про особливості мовлення сучасної людини в цифровому просторі;
- ✓ вправа «(Не) лист моїм друзям» складання короткого повідомлення для соцмережі з метою заохотити, підтримати, привернути увагу до події з дотриманням норм культури мовлення, достовірності й емпатії;
- ✓ вправа «Безпечний інтернет»: розпізнавання в текстах дописів у соцмережах мови ворожнечі, маніпуляції, пропаганди тощо

ВПРАВА «ЩО МОЖНА, А ЩО НІ?»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: сприяти усвідомленню здобувачами / здобувачками освіти етичних норм взаємодії у соціальних мережах; розвивати навички розпізнавання прийнятної та неприйнятної онлайн-поведінки; формувати критичне мислення та відповідальність за цифрові дії; заохочувати дискусію, обґрунтування позицій та розвиток емпатії.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пропонує учасникам пригадати останні ситуації, які вони спостерігали у соцмережах, і сформулювати, що в них було «етично» або «неетично»,
- ✓ здобувачі / здобувачки освіти діляться прикладами або коментують запропоновані ситуації, визначаючи межі прийнятної поведінки,
- ✓ учитель / учителька демонструє або зачитує серію коротких змодельованих ситуацій із соціальних мереж (реальних або вигаданих),
- ✓ здобувачі / здобувачки освіти працюють у парах чи малих групах, обговорюючи кожну ситуацію та визначаючи, чи є вона етичною, неетичною або сумнівною, і чому,

- ✓ групи презентують свої позиції, порівнюючи висновки з іншими, обговорюючи різні точки зору,
- ✓ учитель / учителька підсумовує спільну роботу, акцентує на ключових етичних орієнтирах у цифровій комунікації та заохочує до формування особистих правил онлайн-поведінки.

КВІЗ «ПРАВИЛА НЕТИКЕТУ»

Авторка: Олена САВРАНСЬКА

Цифровий ресурс: <https://surl.li/nastjj>

Мета:

- формувати в учнів свідоме, етичне та безпечне ставлення до онлайн-спілкування;
- закріпити знання основних правил нетикету;
- розвивати критичне мислення під час аналізу ситуацій в інтернет-середовищі;
- виховувати культуру поведінки в цифровому просторі.

Завдання:

1. Перевірити рівень знань учнів щодо правил онлайн-етикету.
2. Визначити типові помилки у віртуальному спілкуванні.
3. Ознайомити з поняттями: кібербулінг, флеймінг, пасивна агресія онлайн тощо.
4. Сприяти формуванню навичок конструктивного, ввічливого й безпечного діалогу в соцмережах і месенджерах.
5. Заохотити учнів до саморефлексії через відкриті запитання (аналіз реальних чи змодельованих ситуацій).

Квіз «Правила нетикету»

https://kahoot.it/challenge/03901763?challenge-id=fe369b9e-4859-41c8-b5d0-ddfba7a21264_1749319968125

ІНТЕРАКТИВНЕ ЗАВДАННЯ «ШКАЛА ДУМОК: ТОП 10 ПРАВИЛ ЕТИЧНОЇ ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ»

Авторка: Олена САВРАНЬКА

Цифровий ресурс: <https://surl.lt/kouvgg>

Мета:

- формування медіаграмотності учнів;
- розвиток критичного мислення;
- формування навичок узагальнення інформації;
- творче мислення та візуалізація інформації.

Хід завдання:

учні працюють у групах. Кожна група складає свій ТОП 10.

Клас обговорює спільності/відмінності та формує колективний варіант.

Правило 1

Завжди дотримуйтеся ввічливості у своїх висловлюваннях.

Правило 2

Поширюйте лише достовірну інформацію з надійних джерел.

Правило 3

Слухайте інших і поважайте їх думки.

Правило 4

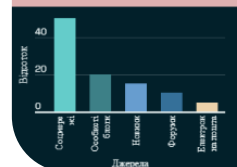
Поважайте приватність інших, не розголошуйте особисту інформацію без дозволу.

Правило 5

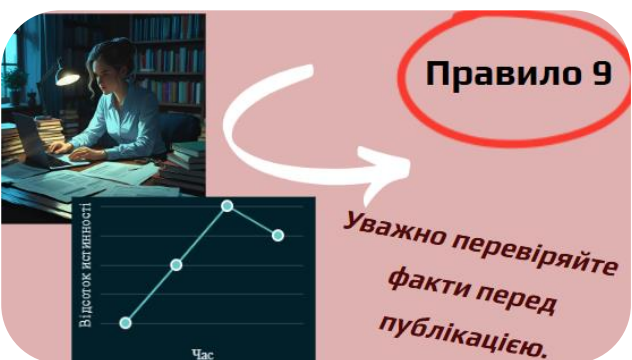
Будьте обережні з гумором та сарказмом

Правило 6

Уникайте поширення чуток та неправдивої інформації.

Тема 6. Риторика в медіа. Техніки залучення уваги, методи адаптації мовлення під слухачів

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ групова робота «Хто моя аудиторія?»: трансформація одного медіатексту відповідно до аудиторії (підлітки, студенти, батьки, науковці, літні люди та ін.);
- ✓ риторичний тренажер «Із перших секунд»: тренування ефективних складових публічного мовлення: запитання, цитата, теза, факт, історія тощо;
- ✓ практика «Розшифруй медіариторику»: аналіз прикладів мовлення в телеефірі, блозі, рекламі або подкасті (виокремлення риторичних прийомів, звертань до глядачів, пауз, гумору, аргументів тощо);
- ✓ інтерактив «Без зайвих фраз»: створення короткого відео або допису для медіа із чітким повідомленням для цільової аудиторії;
- ✓ рольова гра-симуляція «Медіаспікер в ефірі»: виконання ролі спікера (журналіста) в уявному ефірі радіо чи телебачення з використанням ефективних засобів впливу на аудиторію та привернення її уваги;

ГРУПОВА РОБОТА «ХТО МОЯ АУДИТОРІЯ?»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати в здобувачів / здобувачок освіти розуміння особливостей цільової аудиторії; формувати навички адаптації медіатексту відповідно до вікових, соціальних та професійних характеристик аудиторії; сприяти розвитку критичного мислення, креативності та командної взаємодії.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька обговорює з учасниками поняття «аудиторія» та чому важливо враховувати її під час створення й поширення медіаконтенту,
- ✓ групам пропонується однаковий медіатекст (наприклад, коротка новина, соціальний пост, інформативне повідомлення),
- ✓ кожна група отримує свою цільову аудиторію (підлітки, студенти, батьки, науковці, літні люди тощо),
- ✓ завдання групи - адаптувати запропонований медіатекст відповідно до особливостей своєї аудиторії (тон, лексика, приклади, формат),

- ✓ групи презентують свої трансформовані версії, пояснюючи, які саме зміни були внесені та чим вони обґрунтовані,
- ✓ учитель / учителька підбиває підсумки, акцентуючи на важливості врахування запитів і потреб аудиторії при створенні ефективного медіаповідомлення.

Рольова гра «МЕДІАСПІКЕР В ЕФІРІ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати в здобувачів / здобувачок освіти розуміння особливостей цільової аудиторії; формувати навички адаптації медіатексту відповідно до вікових, соціальних та професійних характеристик аудиторії; сприяти розвитку критичного мислення, креативності та командної взаємодії.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька обговорює з учасниками поняття «аудиторія» та чому важливо враховувати її під час створення й поширення медіаконтенту,
- ✓ групам пропонується однаковий медіатекст (наприклад, коротка новина, соціальний пост, інформативне повідомлення),
- ✓ кожна група отримує свою цільову аудиторію (підлітки, студенти, батьки, науковці, літні люди тощо),
- ✓ завдання групи - адаптувати запропонований медіатекст відповідно до особливостей своєї аудиторії (тон, лексика, приклади, формат),
- ✓ групи презентують свої трансформовані версії, пояснюючи, які саме зміни були внесені та чим вони обґрунтовані,
- ✓ учитель / учителька підбиває підсумки, акцентуючи на важливості врахування запитів і потреб аудиторії при створенні ефективного медіаповідомлення.

ТЕХНІКИ ЗАЛУЧЕННЯ УВАГИ, МЕТОДИ АДАПТАЦІЇ МОВЛЕННЯ ПІД СЛУХАЧІВ

Авторка: Вікторія ТРУСОВА,
Цифровий ресурс <https://surl.li/qlghqf>

Вправа «Рекламний виклик»

Мета: Створити переконливий медіатекст (рекламу, пост, сторіз).

Хід:

1. Кожна команда отримує товар/послугу (реальний чи вигаданий).
2. Завдання: створити рекламний текст (30-секундний ролик, слоган, публікацію).
3. Презентація продукту з поясненням: які риторичні прийоми використано? (гіпербола, апеляція до емоцій, авторитету тощо).

«Сторітелінг в Instagram/TikTok»

Мета: Розвивати навички переконливого висловлення через особисту історію.

Хід:

1. Учні отримують тему: «Моя перша перемога», «Що я змінив би у світі», «Мій маленький героїзм».
2. Завдання: скласти коротку, емоційно переконливу історію — як для публікації в соцмережі.
3. Дискусія: що більше впливає — щирість, образність, структура?

Вправа «Фактчекінг: що не так?»

Мета: Розвивати критичне ставлення до медійної інформації.

Хід:

1. Показати новину чи пост, що містить фейки, маніпуляції або клікбейт.
2. Учні повинні:
 - визначити неправдиву/перебільшену інформацію,
 - переписати новину так, щоб вона відповідала журналістським стандартам.

Тема 7. Взаємодія з численною аудиторією, управління увагою

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ гра «Погляд по колу»: тренування підтримки зорового контакту з різними частинами аудиторії;
- ✓ практика «Здивуй на старті»: створення яскравих, емоційно впливових початків виступу, що привертають увагу: несподівана фраза, запитання, історія, жарт, пауза тощо;
- ✓ вправа «Активізуй увагу!»: практика виголошування промови із застосування несловесних засобів (жест, зміна темпу, пауза) для привернення уваги в розіграній ситуації «Виступ перед неуважними слухачами»;
- ✓ діалог «Спільна промова»: практика виступу із залученням аудиторії за допомогою запитань, звертань, демонстрації прикладів тощо;
- ✓ імітаційна вправа «Промова не без емоцій»: вибір і демонстрація стратегії і засобів реагування на зміну настрою аудиторії (сміх, байдужість, захоплення, опір).

ГРА «ПОГЛЯД ПО КОЛУ»: ТРЕНУВАННЯ ПІДТРИМКИ ЗОРОВОГО КОНТАКТУ З РІЗНИМИ ЧАСТИНАМИ АУДИТОРІЇ

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати навички зорового контакту під час виступу, подолання хвилювання та впевненість у невербальній комунікації.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пояснює значення зорового контакту під час виступу,
- ✓ учасники стають у коло, один із них у центрі,
- ✓ учасник у центрі встановлює зоровий контакт з кожним на 2–3 секунди,
- ✓ решта спостерігають за власними відчуттями комфорту,
- ✓ ролі змінюються, кожен буває в центрі,
- ✓ після вправи учні діляться враженнями та емоціями,
- ✓ учитель / учителька підсумовує важливість зорового контакту для комунікації.

МОДУЛЬ IV. СИЛА СЛОВА. ВЕРБАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ

Тема 1. Стилі й вербальні засоби відомих ораторів

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ гра «Упізнай оратора»: слухання та / або прочитання фрагментів промов відомих осіб для визначення індивідуального стилю, вербальних прийомів, засобів впливу;
- ✓ групова робота «Риторика в образі»: створення візуальних портретів відомих ораторів із використанням риторичних засобів (цитати, аргументи, жести, міміка тощо), властивих їхньому стилю;
- ✓ вправа «Цінна цитата»: характеристика цитат відомих промовців та визначення засобів і прийомів, що справляють сильне враження на слухачів;
- ✓ робота у двох командах «Голос часу»: порівняльний аналіз висловлювань промовців різних епох із фіксацією спільних (одна команда) та відмінних (друга команда) рис;
- ✓ вправа «Сила слова»: декламування (читання) промов відомих постатей та обговорення технік виразності в них

ГРА «УПІЗНАЙ ОРАТОРА»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати в здобувачів / здобувачок освіти навички аналітичного слухання та читання; навчити визначати індивідуальний стиль мовлення ораторів; формувати розуміння вербальних засобів впливу та риторичних прийомів, що використовуються в публічних виступах.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька коротко знайомить учасників з метою вправи та наголошує на важливості вміння розпізнавати стилі мовлення і впливові риторичні прийоми,
- ✓ учасникам пропонується послухати або прочитати кілька фрагментів промов відомих ораторів (політичних діячів, науковців, громадських активістів тощо),

- ✓ після кожного фрагмента учасники обговорюють у парах або групах, які особливості стилю були помітні: темп мовлення, лексика, емоційність, риторичні запитання, повтори, метафори тощо,
- ✓ учасники роблять припущення, хто міг бути автором (або з якої сфери діяльності ця особа), обґрунтовуючи свій вибір,
- ✓ учитель / учителька розкриває правильну відповідь і звертає увагу на ключові елементи стилю конкретного оратора,
- ✓ вправа повторюється з іншими прикладами, після чого проводиться підсумкове обговорення: учні аналізують, які вербальні прийоми виявилися найбільш ефективними і чому.

ГОВОРИТИ, ЩОБ ТЕБЕ СЛУХАЛИ: СТИЛІ Й ФІШКИ ВІДОМИХ СПІКЕРІВ

Авторка: Жанна СТЕПАНЕЦЬ

Цифровий ресурс: <https://surl.li/wonrqb>

Сучасні "оратори", яких ви знаєте

Коля Серга (телеведучий, поет, військовий) — впевненість, ритміка, поєднання гутору й глибини:

"Слово — це зброя. Але ним можна не ранили, а надихати."

Леся Нікітюк – весела, енергійна, з яскравою емоційною подачею. Її мова — це поєднання гутору, шфрості та впевненості. Вміє тримати увагу навіть тоді, коли говорить про прості речі.

гайд супероратора

Що робити?

Дивитися відео з протовати крутих спікерів, які знають, як зачепити увагу.

[Андрій Хливнюк](#)

[Сергій Притула](#)

[Сергій Стерненко](#)

[Юлія Саніна](#)

[Даша Кацуріна](#)

[Дмитро Котаров](#)

[Микола Серга](#)

[Леся Нікітюк](#)

Завдання

Створити інформаційну карту, де ви позначите:

- Що у всіх цих людей є спільного? (Щось, що робить їх суперкрутим оратором!)
- Що в кожного своє, унікальне? Чим він/вона відрізняється від інших?
- Що найбільше сподобалося в їхній манері говорити?
- А що, можливо, було дивним або не дуже?
- І найголовніше — ЧОМУ, на вашу думку, саме ці люди такі популярні?

Говори по-людськи!

Що робимо?

Візьміть одного з ораторів із попередніх відео і спробуйте створити короткий спіч у його стилі — але для різних аудиторій:

- Підлітки (твої ровесники)
- Дорослі (батьки, вчителі)
- Люди старшого віку (бабусі, дідусі)

Завдання

Продумай, як би твій спікер змінив свою мову, стиль, темп чи жести, щоб бути зрозумілим і цікавим кожній групі.

Ролі та завдання:

1 Політик. Підготуй короткий спіч про важливість єдності — переконай слухачів!

2 Піарменеджер. Прорекламуй політика, який отримав цю картку — зроби його зіркою!

3 Підприємець. Розкажи про свій продукт — чому він крутий і чим корисний

Рандомайзер

Як граємо?

Витягаєш із коробки цифру — і отримувеш роль, яку треба зіграти як справжній оратор. Твоя задача — підготувати короткий виступ або текст у стилі своєї ролі.

4 SMM-ник. Напиши пост у соцмережах про те, який класний продукт від підприємця.

5 Інфлюенсер. Емоційно розкажи, що ти в захваті від подарунка підприємця — так, щоб усі захотіли його!

6 Блогер. Зроби короткий огляд і вислови свою думку про когось із інших ролей (політик, підприємець тощо).

Тема 2. Методи розпізнавання ключових тез, техніки уточнення

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ робота в парах «Знайди ядро»: прочитання тексту (перегляд відео) висловлювання з метою виокремлення ключових тез;
- ✓ мозковий штурм «Засоби уточнення інформації»: записування речень перефразовування («Ти вважаєш, що?..», «Тобто...», «Я розумію, що...»), уточнювальних запитань («Що саме ти маєш на увазі?», «Можеш навести приклад?», «Чому це важливо?»);
- ✓ перегони «Одним реченням»: формулювання одним коротким реченням основної тези прослуханого тексту;
- ✓ групова робота «Поле думки»: візуалізація аргументів до однієї тези, записаної в центрі плаката;
- ✓ гра «Ключовий пазл»: пошуки пазла-тези серед кількох інших пазлів, на яких записані уривки однієї промови;
- ✓ дискусія з «правом на уточнення»: почергове записування у двох командах

РОБОТА В ПАРАХ «ЗНАЙДИ ЯДРО»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: сформувати в здобувачів / здобувачок освіти вміння виокремлювати головну думку та ключові тези з усного або письмового висловлювання; розвивати навички критичного аналізу, лаконічного узагальнення та командної взаємодії.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька ознайомлює учасників з метою вправи та пояснює, що таке ключові тези та як їх розпізнати у висловлюваннях,
- ✓ учасникам пропонується текст (або відеофрагмент) публічного виступу, інтерв'ю чи авторської колонки,
- ✓ здобувачі / здобувачки освіти працюють у парах: читають або переглядають запропонований матеріал, фіксуючи основні ідеї, що складають «ядро» висловлювання,
- ✓ після завершення роботи пари озвучують свої варіанти ключових тез перед класом (або в мінігрупах), обґрунтовуючи свій вибір,

- ✓ учитель / учителька коригує або доповнює формулювання, звертаючи увагу на точність, логіку та стислість викладу,
- ✓ на завершення учасники підсумовують, як визначення «ядра» тексту допомагає краще розуміти суть повідомлення та ефективніше спілкуватися.

ГРУПОВА РОБОТА «ПОЛЕ ДУМКИ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: сформувати в здобувачів / здобувачок освіти вміння виокремлювати головну думку та ключові тези з усного або письмового висловлювання; розвивати навички критичного аналізу, лаконічного узагальнення та командної взаємодії.

Послідовність виконання:

- ✓ пояснення мети та теоретична підготовка: пояснення суті ключових тез та аргументів.
- ✓ опрацювання матеріалу: перегляд або читання тексту, визначення тези.
- ✓ робота в групах: пошук 4–5 аргументів до тези, оформлення плаката.
- ✓ презентація результатів: представлення плакатів, обґрунтування аргументів.
- ✓ аналіз і корекція: зауваження та доповнення від учителя.
- ✓ рефлексія: обговорення користі вміння виокремлювати головні думки.

ІНТЕРАКТИВ «МЕТАФОРИЧНИЙ ЛАНЦЮГ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати творче мислення, вміння образно мислити та підбирати влучні метафори; формувати навички асоціативного мислення та спільного вирішення творчого завдання.

Послідовність виконання:

- ✓ Учитель / учителька оголошує слово або словосполучення (наприклад, «дружба», «успіх», «мрія»).
- ✓ Учасники по черзі добирають до нього метафори, створюючи «ланцюг» (кожен наступний додає свою метафору, не повторюючи попередніх).
- ✓ Учитель фіксує всі варіанти на дошці або фліпчарті.
- ✓ Після завершення вправи обговорюється, які метафори вийшли найцікавішими, які образи найбільше запам'ятались.
- ✓ За бажанням можна створити колективний колаж або малюнок на основі зібраних метафор.

Тема 3. Формули ввічливості. Техніки мотивації, похвали. Розпізнавання маніпуляцій

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ проєкт «Риторика у формулах»: робота в групах чи парах відповідно до обраної теми кейса: а) «Слова на щодень»: підбір мовних конструкцій для ситуацій щоденного ввічливого спілкування, б) «Формули підтримки»: складання мотиваційних фраз для підтримки людини в різних ситуаціях, в) «Комплімент»: укладання переліку оригінальних компліментів;
- ✓ презентація «Слова, що надихають»: створення інфографіки (відеоролика) з прикладами формул вітання, звертання, поздоровлення, похвали, прощання, співчуття тощо);
- ✓ практика «Перефразуй»: трансформація неввічливих висловлювань у ввічливі;
- ✓ квест «Маніпуляція чи аргумент?»: пошуки в аудіо- та / або відеопромовах фраз-аргументів і фраз-маніпуляцій;
- ✓ командна робота «Розкрий маніпуляцію»: редагування висловлювання з маніпуляціями у зрозумілі за змістом, без тиску;
- ✓ моделювання й аналіз життєвих ситуацій із висловлюваннями, що містять формули ввічливості

ПРОЄКТ «РИТОРИКА У ФОРМУЛАХ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: сприяти розвитку риторичних умінь і мовленнєвої культури здобувачів / здобувачок освіти; навчити добирати доречні мовні конструкції відповідно до ситуацій спілкування; формувати навички ввічливої, емпатійної та позитивної комунікації у щоденному житті.

Послідовність виконання:

✓ учитель / учителька ознайомлює учнів із метою проєкту та пропонує обрати один із трьох кейсів:

1. «Слова на щодень» – ввічливі мовні конструкції для щоденного спілкування

2. «Формули підтримки» – мотиваційні висловлювання для складних ситуацій
 3. «Комплімент» – добірка компліментів для різних форматів спілкування
- ✓ учні / учениці працюють у групах/парах, добирають висловлювання, створюють постер або презентацію, презентують результати, пояснюючи приклади,
- ✓ учитель / учителька разом із класом підсумовує, акцентуючи на важливості доброзичливої комунікації.

РИТОРИКА ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ

Авторка: Наталія РУДЕНКО

Цифровий ресурс: <https://surl.lu/gflrdb>

膏ん怵ろ

ГРАФІЧНА МАЙСТЕРКА

“АФІРМАЦІЯ”

Мета: набуття знань і досвіду мовно-культурної та етико-ситуативної комунікації через афірмації.

Хід виконання: відтворити афоризм дослівно за описом, встановивши логічний порядок слів як техніку мотивації; створити інфографіку-афірмацію, використавши числа 1, 1000; озвучити вислів публічно.

«Шлях у _____ лі починається з _____ кроку».

Цей афоризм Конфуція нагадує нам про важливість першого кроку на шляху до будь-якої мети. Навіть найвеличніші досягнення починаються з невеликого, але рішучого початку. Кожна дія, навіть найменша, наближає нас до великої мети. Тож не вагайтеся розпочати, адже саме перший крок відкриває дорогу до успіху і нових можливостей.

АФІРМАЦІЯ

Іменник — від лат. *Affirmatio*

Ствердне позитивне судження; коротка фраза самонавіювання, яка допомагає створити правильний психологічний настрій.

膏ん怵ろ

ГРАФІЧНА МАЙСТЕРКА

“АФІРМАЦІЯ”

Мета: набуття знань і досвіду мовно-культурної та етико-ситуативної комунікації через афірмації.

Хід виконання: відтворити афоризм дослівно за описом, встановивши логічний порядок уривків, як техніку мотивації; створити інфографіку-афірмацію; озвучити вислів публічно.

Не змінюйте мету...
що мета недосяжна...
змінюйте свій план дій...
коли вам здається....

Вчення Конфуція сприяло розвитку риторичних навичок як засобу досягнення соціальних цілей. Він закликав до виразного, логічного, переконливого вираження думок, щоб впливати на людей і сприяти гармонії.

ВИСНОВОК: Ідея полягала в тому, що слова мають силу не лише для передачі інформації, але й для створення емоційного зв'язку та натхнення.

Пам'ятайте, що мета може залишатися незмінною, але шляхи її досягнення можуть вимагати адаптації. Афірмації та мудрі вислови здатні надихнути на нові рішення та перспективи, допомагаючи зберігати мотивацію та рухатися вперед.

СМІЛИВІ
ЗАВЖДИ
МАЮТЬ
ЩАСТЯ

Тема 4. Експресивність, образність мовлення, використання метафор і аналогій

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ вправа «Моя метафора»: висловлювання-опис власних захоплень через метафору чи аналогію;
- ✓ арт-вправа «Палітра емоцій»: складання й записування на плакаті чи інтерактивній онлайн-дошці переліку емоцій та слів-відповідників – емоційно забарвлених лексем;
- ✓ вправа «Образний монолог»: використання засобів образної мови в тексті висловлювання;
- ✓ практика «Розфарбуй свій переказ»: трансформація тексту наукового стилю у текст художнього стилю;
- ✓ інтерактив «Метафоричний ланцюг»: колективний підбір метафор до одного слова (словосполучення);
- ✓ складання й розігрування діалогів із використанням засобів експресивності

ВПРАВА «МОЯ МЕТАФОРА»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: розвивати креативне мислення та мовленнєві навички здобувачів / здобувачок освіти; навчити виражати власні почуття й інтереси засобами метафори та аналогії; формувати вміння створювати образні й емоційно насичені висловлювання.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька пояснює поняття метафори та аналогії, наводить приклади їх використання у мовленні,
- ✓ учасники / учасниці задумуються над своїми захопленнями, хобі чи інтересами,
- ✓ кожен учасник складає висловлювання, у якому описує власне захоплення за допомогою метафори або аналогії,
- ✓ добровольці почергово озвучують свої висловлювання перед класом,
- ✓ після кожного виступу відбувається коротке обговорення: учасники діляться враженнями, намагаються пояснити, які образи та почуття викликала метафора,
- ✓ учитель / учителька підсумовує, звертаючи увагу на значення образної мови у виразному та цікавому спілкуванні.

ВПРАВА «Я РОБЛЮ ЦЕ ТАК»

Авторка: Лариса КАЧАН

Цифровий ресурс: <https://salon.li/883C8C0>

Мета: сформувати в здобувачів / здобувачок освіти навички ефективної мовленнєвої поведінки в різних комунікативних ситуаціях; розвивати вміння оперативно реагувати на комунікативні труднощі, добирати відповідні стратегії і тактики спілкування; формувати критичне мислення та здатність до аналізу причин комунікативних невдач.

СИТУАЦІЯ 1.

Уявіть, що ви виголошуєте промову перед аудиторією. Стежачи за реакцією слухачів, помічаєте, що через деякий час після початку вашого виступу їхня увага тимчасово згасає, вони втрачають інтерес до лекції – перешіптуються, крутяться на своїх місцях, не дивляться на вас, позіхають, «кляють носом».

Запропонуйте різні варіанти відновлення контакту зі слухачами й активізації їхньої уваги.

СИТУАЦІЯ 2.

Уявіть, що під час поїздки у потязі у вас зав'язалася розмова з сусіднім пасажиром. Ця людиною похилого віку виявилася досить надтоїдливою. Спробуйте залагодити ситуацію, щоб не образити співрозмовника.

Яку стратегію і тактику мовленнєвої поведінки ви використаєте?

СИТУАЦІЯ 3

У переповненому залі розпочалася лекція. Раптом із задніх рядів озвалася кілька чоловіків: «Голосніше! Нічого не чути!» Лектор знітився. Почав було говорити голосніше, але через кілька хвилин його голос знову стихився, і знову зауваження із залу. Промовець ще раз підвищив голос, але цього разу лише на якусь хвилю. Слухачі в останніх рядах втратили до лекції інтерес і перестали просити лектора говорити голосніше.

Поміркуйте, чи матиме відповідний виступ успіх. Проаналізуйте причини невдач промовця та визначте, яких помилок він припустився.

Тема 5. Спілкування в іншомовному середовищі, міжкультурна комунікація

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ✓ вправа «Ситуація, що вчить»: аналіз реальних або вигаданих випадків непорозуміння в міжкультурному середовищі, обговорення причин і способів коригування ситуації;
- ✓ робота в парах «Міст порозуміння»: виокремлення й фіксація схожих та рис у культурі й нормах спілкування різних народів;
- ✓ вправа «Сказати чи ні?»: аналіз фраз, поведінки чи тем, неприпустимих у спілкуванні з представниками інших культур;
- ✓ вправа «Інтерв'ю без слів»: розігрування ситуації обміну інформацією невербально – лише мімікою, жестами, зміною положення тіла;
- ✓ мініпроект «Культурні й мовні традиції родини мого друга / моєї подруги»: дослідження культурних традицій і норм спілкування жителів країни, мову якої вивчають здобувачі / здобувачки освіти як іноземну, моделювання розмовних ситуацій із родиною уявного (або реального) друга / подруги – громадянина / громадянки іншої країни

ВПРАВА «СИТУАЦІЯ, ЩО ВЧИТЬ»

Авторка: Людмила ЮЩЕНКО

Мета: сприяти формуванню в здобувачів / здобувачок освіти міжкультурної компетентності; розвивати навички аналізу комунікативних непорозумінь; навчити визначати причини конфліктів у міжкультурному спілкуванні та пропонувати шляхи їх коригування.

Послідовність виконання:

- ✓ учитель / учителька озвучує учасників / учасниць мету вправи та пояснює значення міжкультурної комунікації,
- ✓ учасники / учасниці згадують (вигадують) і озвучують реальні або вигадані ситуації непорозумінь у міжкультурному середовищі,
- ✓ здобувачі / здобувачки освіти працюють у парах або групах, аналізуючи кожну ситуацію, визначаючи причини непорозуміння,

- ✓ групи обговорюють можливі способи коригування або уникнення конфліктів у подібних випадках,
- ✓ представники / представниці груп презентують результати аналізу та пропозиції для покращення комунікації,
- ✓ учитель / учителька підсумовує, акцентуючи увагу на важливості поваги до культурних особливостей і вміння шукати спільну мову.

ВПРАВА «ЗРОЗУМІТИ ЯПОНЦІВ»

Авторка: Наталія РУДЕНКО

Цифровий ресурс: <https://surl.li/jyaeap>

Вправа
«Зрозуміти японців»

Мета: отримати вміння з міжнародної комунікації через знання правил мовно-етичного спілкування японців та практично-тренувальний досвід.

Оберіть правильну відповідь

Яке правило мовно-етичного спілкування є основним у міжнародній комунікації з японцями?

- Використання сленгу в офіційних листах
- Ігнорування ієрархії співрозмовників
- Дотримання формальності у звертанні

ЯПОНЦІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ МОВУ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ, АЛЕ САМІ ПО СОБІ СЛОВА ТА РЕЧЕННЯ НЕ ПЕРЕДАЮТЬ СМІСЛІ СКАЗАНОГО. ВАЖЛИВУ РОЛЬ ВІДІГРАЄ КОНТЕКСТ, НЕВЕРБАЛЬНІ ЗНАКИ, ІНТОНАЦІЯ ТА КУЛЬТУРНІ НОРМИ. ЦЕ РОБИТЬ СПІЛКУВАННЯ В ЯПОНІ УНІКАЛЬНИМ І СКЛАДНИМ ПРОЦЕСОМ, ДЕ ЗНАЧЕННЯ ЧАСТО ПРИХОВАНЕ МІЖ РЯДКАМИ. ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ПОВНІСТЮ ЗРОЗУМІТИ СПІВРОЗМОВНИКА, НЕОБХІДНО ВРАХОВУВАТИ ВСІ ЦІ ФАКТОРИ. ТАКИЙ ПІДХІД ДО КОМУНІКАЦІЇ ВИМАГАЄ ВІД ЛЮДЕЙ УВАЖНОСТІ, ЧУЛИВOSTІ ТА ВМІННЯ ЧИТАТИ МІЖ РЯДКАМИ, ЩО ЗБАГАЧУЄ ВЗАЄМНОСТІ ТА СПРИЯЄ ГЛИБШОМУ ПОРОЗУМІННЮ МІЖ ЛЮДЬМИ.

ЯПОНЦІ МОЖУТЬ НЕ ДОВІРЯТИ ІТАЛІЙЦЯМ, ТОМУ ЩО ВОНИ МАХАЮТЬ РУКАМИ, А ІСПАНЦЯМ - ТОМУ, ЩО ТІ ЕМОЦІЙНІ Й СХИЛЬНІ ДО ПЕРЕБІЛЬШЕНЬ!

РІЗНИМИ МОВАМИ ГОВОРЯТЬ З РІЗНОЮ ШВИДКІСТЮ. ТЕМП МОВЛЕННЯ У ТАВАЙЦІВ ЛЕДЬ ПЕРЕВИЩУЄ 100 СКЛАДІВ НА ХВИЛИНУ, НОМІАЛІВ АНГЛІЙЦІВ СТАНОВИТЬ БЛИЗЬКО 200, ДЛЯ ІТАЛІЙЦІВ - 250, ДЛЯ ЯПОНЦІВ - 310, А ФРАНЦУЗІВ - 350 СКЛАДІВ ЗА ОДНУ ХВИЛИНУ!

IN JAPAN

LEONTA UMAN 2025
РИТОРИКА

ЯПОНСЬКА МОВА ПРИСТОСОВАНА ДЛЯ ТОГО,
ЩОБ НЕ ВІДДАВАТИ ВКАЗІВКИ, А НАТЯКАТИ НА НИХ.
ТАКИМ ЧИНОМ ЯПОНЦІ ДЕМОНСТРУЮТЬ СВОЮ
ВВІЧЛИВІСТЬ.

Завдання:

**Перегляньте відео, проаналізуйте, які
комунікативні бар'єри можуть виникнути між
японцями та українцями.**

Одним із можливих комунікативних бар'єрів може стати різниця в стилях спілкування. Японці часто використовують непрямі натяки та підказки замість прямих вказівок, що може бути незвичним для українців, які звикли до більш прямого способу спілкування. Це може призвести до непорозуміння, коли українці не розпізнають натяки або вважають, що їхні потреби не були чітко висловлені.

Ще одним фактором може стати важливість збереження гармонії в японській культурі. Японці можуть уникати конфліктів і прямих відмов, щоб не порушувати соціальну гармонію, тоді як в українській культурі більш прийнятним може бути відкритий вираз думок і почуттів.

Також, велику роль можуть відігравати культурні відмінності в невербальному спілкуванні. Наприклад, японці можуть використовувати певні жести або міміку, які українці можуть неправильно інтерпретувати через відмінності у сприйнятті.

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ І ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ КУРСУ «РИТОРИКА ЯК МИСТЕЦТВО КОМУНІКАЦІЇ»

Людмила ЮЩЕНКО

Компетентність: комунікативна (основи ефективного спілкування).

Комунікативні вміння – це здатність викладати та доводити свої думки; вміння організовувати власну діяльність; вміння знаходити спільну мову з іншими людьми; ефективно спілкуватися.

На думку Артемової О., вербальна креативність може бути реалізована через комунікативні здібності, під якими розуміють індивідуально-психологічні і психофізіологічні особливості людей, що забезпечують успішну взаємодію партнерів і успішне розв'язання комунікативних завдань [2].

Особливого значення набуває формування грамотності, передусім читання і письма, як форм символічної комунікації, яка здійснюється з допомогою уваги, пам'яті, сприйняття, асоціацій тощо. Ці форми комунікації взаємопов'язані і забезпечують зв'язок учнів із зовнішнім світом, формують їх внутрішній світ.

Основними чинниками становлення грамотності школярів є:

- 1) збагачення писемним мовленням (наявність дитячих книжок, журналів тощо; сімейні читання вголос; письмо під диктування батьків; можливість ознайомитись із значенням незрозумілих слів, фраз під час самостійного читання);
- 2) збагачене усним мовленням середовище (зразки мовлення дорослих; розмови з дорослими, однолітками в сюжетно-рольових іграх; можливість збагачення словникового запасу; доступ до необхідної інформації про значення слів);
- 3) набуття досвіду (ігри; повсякденне життя; дослідження природи);
- 4) досвід символічної репрезентації (театральні вистави; малювання і живопис; музика і танці);
- 5) експериментування з писемним мовленням (написання повідомлення, листа);
- 6) спроба читання (читання напам'ять; читання з контекстними підказками; пошук писемної форми почутого слова).

Технологія навчання «Дебати (оксфордські дебати)».

Зміст. «Оксфордські дебати» – це ігрова методика публічного дискутування у групах. Їх мета – формування вмінь і навичок у колективному дискутуванні, а також розвиток інтелектуальної культури, лідерських якостей, толерантності та взаємоповаги.

Групи «Пропозиції» та «Опозиції» складаються з чотирьох осіб у кожній. Учасникам пропонується теза для обговорення. Останні добирають по три аргументи та підаргументи для її захисту. Методикою чітко прописані рольові позиції груп дебатерів, голови групи, секретаря, асистентів та учасників слухання. Роль глядацької аудиторії полягає в інтерактивному оцінюванні обґрунтованості висловлених аргументів та емоційної переконливості дебатерів.

Прогнозовані результати: розвиток суб'єктності в процесі ігрової діяльності; формування активної позиції, комунікативної компетентності і навичок майбутніх лідерів; популяризація дебатних практик серед учнівської молоді.

Діалогова технологія навчання.

Зміст. У контексті трансформації освіти ХХІ століття діалогова технологія постає не просто як метод, а як філософія навчання, що базується на гуманістичному, компетентнісному та діяльнісному підходах. Вона орієнтована на розвиток особистості через співтворчість, рефлексію та партнерську взаємодію. Освітня мета діалогічного підходу:

- формування комунікативної компетентності: здатності вести конструктивний діалог, слухати, аргументувати, ставити запитання, висловлювати думку.
- розвиток критичного мислення: уміння аналізувати інформацію, оцінювати джерела, формулювати позицію.
- створення культури взаємодії: толерантність, емпатія, відкритість до різних точок зору.
- підвищення мотивації до навчання: через емоційне включення, відчуття значущості власного голосу, співучасть у створенні знань.

Принципи діалогової технології:

- суб'єктність (учень / учениця активний учасник / учасниця),
- партнерство (учитель / учителька – фасилітатор / фасилітаторка, що підтримує діалог, а не нав'язує думку),
- узаємодія (знання створюється у процесі обміну думками, а не передається),
- проблемність (навчання базується на відкритих питаннях, що стимулюють пошук),
- емоційна залученість (діалог активізує емоції, інтерес, мотивацію до пізнання).

Форми реалізації:

- сократівські бесіди – пошук істини через запитання, уточнення, сумніви,
- дискусії та дебати – зіткнення позицій з аргументацією.
- круглі столи – рівноправне обговорення теми,
- рольові діалоги – моделювання життєвих ситуацій (інтерв'ю, переговори),
- діалог з текстом – рефлексія над прочитаним, постановка запитань до автора,
- діалогічне письмо – написання есе у формі відповіді на думку іншого.

Прогнозовані результати:

- зниження тривожності – учні / учениці не бояться помилок, бо діалог – це пошук,
- підвищення мотивації – участь у діалозі дає відчуття значущості,
- розвиток рефлексії – учні / учениці осмислюють власні думки та досвід,
- формування ціннісного ставлення – до теми, до співрозмовника, до себе,
- підвищення якості знань – через глибше розуміння, а не механічне запам'ятовування.

Вправа 1 «Займи позицію»: учасники обирають один із варіантів відповіді («так», «ні», «сумніваюся», «власний варіант») щодо озвученої тези (наприклад: «Чи варто довіряти людям?»); аргументують свої варіанти відповідей і, вислухавши інших, мають право змінити позицію та аргументувати її.

Вправа 2: сформовані пари учасників складають сюжет (або висвітлюють зміст) відеореклами закладу, продукту, заходу тощо, аби за деякий час озвучити результати на публіку.

Компетентність: критичне мислення.

Більшість людей намагається виробити для себе правила поведінки, які дозволили б їм маневрувати в інформаційному потоці так, щоб не «підчепити» на шляху «віруси». Імовірно, було б зручніше керуватися простою технікою безпеки – правилами мислення, якими можна користуватися усвідомлено і систематично.

Розуміння критичного мислення як комплексу мисленнєвих операцій, що визначають здатність людини аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел, бачити проблеми, ставити запитання, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати їх, презентували М. Ліпман Д. Браус, Д. Вуд, Ф. Станкато О. Пометун та інші дослідники.

Так, одними з найвидатніших теоретиків критичного мислення в США є Річард Пол і його дружина Лінда Елдер. У 1980 році Пол заснував Центр критичного мислення – першу у світі установу, покликану вивчати це явище, а у 1991 році – Фондацію критичного мислення, яку після смерті чоловіка (2015 р.) очолює дружина. Окрім того, Пол і Елдер опублікували цілу низку праць, присвячених теоретичному аналізу та концептуалізації критичного мислення.

Критичне мислення є однією з базових навчальних дисциплін у багатьох країнах світу, у ході якої навчають читати тексти, проявляючи сумнів, знаходити слабкі місця у своїх та висловленими іншими аргументах, працювати з поняттями, чітко й обґрунтовано висловлювати свої думки.

Критичне мислення (англ. critical thinking) – це система суджень, яку використовують для аналізу речей і подій із формулюванням обґрунтованих висновків, що дозволяє виносити обґрунтовані оцінки, інтерпретації, а також коректно застосовувати отримані результати до ситуацій і проблем [1]. Критичне мислення – це ще й здатність та спосіб мислення, при якому людина ставить під сумнів отриману інформацію та власні переконання; це когнітивна стратегія, яка полягає в значній мірі з безперервної перевірки і випробування можливих рішень щодо того, як виконувати певну роботу. Критичне мислення часто протиставляють творчому й креативному мисленню.

Властивості критичного мислення

- усвідомленість,
- самостійність,
- рефлексивність (самоаналіз),
- цілеспрямованість,
- обґрунтованість,
- контрольованість,
- самоорганізованість.

Системотвірною властивістю є усвідомленість, оскільки найсуттєвішою рисою критичного мислення є високий ступінь усвідомленості власних розумових дій, пильна увага до них.

Усвідомленість дає змогу людині почувати себе вільною, конструювати майбутнє в доцільній діяльності, що збігається з її метою. Життєдіяльність невільної людини повністю підкорена обставинам, водночас вільна людина усвідомлює необхідність цілеспрямованої зміни обставин, своїх способів діяльності, своїх знань, умінь і навичок, своїх потреб і здібностей – трансформації самої себе.

Тож усвідомленість приводить до рефлексивності, контрольованості та самоорганізації, породжує самостійність – уміння людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не послугуючись допомогою інших осіб.

Критичне мислення сприяє об'єктивному погляду на ідеї, рішення і вчинки, дозволяє визначати слабкі місця і встановлювати правдивість фактів і припущень, спираючись на логіку і причинно-наслідкові зв'язки. Однак критичне і логічне мислення не варто плутати, тому що перше передбачає застосування другого. Критика спирається на логіку в побудові логічних ланцюжків і закономірностей, часто є основою критичних висновків і умовиводів.

Навіщо вміти мислити критично?

- У професійній діяльності та повсякденному житті критичне мислення допомагає думати і працювати більш акуратно і точно, швидко визначати важливе і другорядне, ефективніше вирішувати проблеми, уважніше і результативніше справлятися з різними завданнями.

- У навчанні разом з розвитком критичного мислення ви розвинеєте навички швидкого розпізнавання аргументів, швидкого визначення ключових ідей в текстах, використання доказів і свідчень експертних осіб і фахівців, розрізнення критичних і аналітичних матеріалів від інших.

- В особистій сфері критичне мислення сприяє швидкому аналізу суджень, поглядів, доказів і думок інших, грамотному обґрунтуванню своїх слів, аргументованій дискусії, глибшому розумінню переконань, думок і вчинків: як своїх, так і інших.

- Навички критичного мислення дають змогу не потонути в інформаційній лавині, не піддатися маніпуляціям, допомагають приймати зважені рішення та відстоювати їх. Критичне мислення допомагає в пошуку нових шляхів вирішення проблем.

Людина, здатна мислити критично, уміє:

- спостерігати і бути уважною до деталей,
- уважно і зосереджено вивчати інформацію,
- швидко визначати найважливіше, не розсіюючи уваги на другорядне,
- реагувати на ключові моменти повідомлень,
- без особливих зусиль обґрунтовувати свою точку зору,
- застосовувати аналітичні навички в найрізноманітніших ситуаціях.

Розвиток критичного мислення сприяє формуванню допоміжних навичок, таких, як:

- уміння грамотно висловлюватися,
- уміння бути переконливим,
- уміння ефективно інтерпретувати,
- уміння виносити власні судження
- уміння аналізувати і критикувати,
- уміння приймати ефективні рішення,
- уміння бути розважливим,

- уміння міркувати логічно.

Людиною, яка вміє критично мислити, складніше маніпулювати і вводити в оману: вона не вірить в неймовірні збіги й чудеса, а шукає базу доказів і виводить причинно-наслідкові зв'язки.

Етапи формування критичного мислення

1. Ставити питання і не приймати на віру все, що нам пропонують (знак питання порівнюють з рибальським гачком, на який ловиться риба).
2. Шукати докази, що підтверджують або спростовують отриману інформацію.
3. Накопичувати знання й розширювати світогляд. Важливо орієнтуватися не на запам'ятовування фактологічного матеріалу, а на постановку проблеми й пошук її вирішення.

Важливо пам'ятати, що навчитися критично мислити – це опанувати майстерність танцю чи якогось виду спорту, а будь-які проблеми чи невдачі сприймати тільки як додатковий досвід.

Ключові операції критичного мислення:

- усвідомлення проблеми, діалектичний зв'язок між суперечностями;
- доведення – добір прийнятних, відповідних та несуперечливих доказів;
- пошук контраргументів;
- відбір фактів, що суперечать власній думці;
- обґрунтування;
- оцінювання – співвіднесення об'єктів дослідження з певною системою цінностей (те, що існує з нормативним); вибір однієї з багатьох альтернатив; усвідомлення обмежень, накладених на висновок (істинність висновку за певних умов); використання різних критеріїв та контекстів.
- спростування (принцип фальсифікації);
- узагальнення;
- висування гіпотези;
- підсумки.

Продіагностувати рівень сформованості багатьох компетентностей, зокрема критичного мислення, дає змогу Програма міжнародного оцінювання учнів PISA (Programme for International Student Assessment). Дослідження не орієнтоване на стандарти освіти окремих країн, натомість зосереджене на найважливіших напрямках навчання, а саме: читацька грамотність (reading literacy), математична грамотність (mathematical literacy) та природничо-наукова грамотність (natural sciences).

У 2016 році Україна вперше долучилася до проєкту PISA. У поточному циклі проєкту, розпочатому у 2015 році й завершеному у 2018 році, узяли участь понад 70 країн та територіальних одиниць (деякі країни беруть участь як ціла держава і ще окремо столиця, деякі – лише столицею, інші – окремими штатами).

Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення».

Автори-розробники – Дж.Стіл, К. Мередіт, Ч. Темші.

Зміст. Розвиток критичного мислення розглядається як засіб самореалізації особистості в умовах демократичного суспільства. Технологія розроблена на

інтерактивній основі. Її прийнято розглядати як модель локальних стратегій (кубування, гронування, щоденник подвійних нотаток, мозковий штурм, сенкан, підсилена лекція, передбачення за допомогою ключових виразів, дискусійна сітка тощо).

Цілісна модель технології представлена технологічним уроком. Останній прийнято розмежовувати на три фази:

- актуалізація: формування учнівської позиції щодо прийняття мети подальшої діяльності, усвідомлення значущості власних знань; важливу роль відіграє розвиток пізнавального інтересу та мотивів до навчання;
- усвідомлення змісту: домінує самостійно-пошуковий спосіб здобуття нових знань. для нього характерне опертя на особистісний досвід учнів, залучення їх до формулювання та перевірки власних гіпотез; як результат, у свідомості дитини встановлюються зв'язки між відомим і невідомим, щойно набутих знанням, тобто реалізовано процес розуміння як включення невідомого в цілісність (у власний контекст знань);
- рефлексія: передбачає творче й критичне перетворення набутих знань на власні, їхню технологізацію; на цьому етапі важливо, щоб засвоєні знання були емоційно підкріплені.

Прогнозовані результати: формування інтелектуальних умінь та навичок; розвиток критичного мислення.

Вправа 1 «Оціни й осмисли»: учасники / учасниці читають текст, після чого виконують тести (дають відповіді на запитання).

Приклад тексту

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ

Тайм менеджмент – це набір правил та інструментів, які дозволяють більш ефективно використовувати свій час і поліпшувати якість життя.

Люди, які вміють управляти своїм часом, можуть виконати стільки справ, скільки одній людині не під силу. Вони дуже раціонально підходять до вирішення питання: на що витратити свій час.

Основні принципи тайм-менеджменту

- *Не витрачайте час даремно.*
- *Час – один із найцінніших ресурсів, який не поновлюється. Один із найважливіших принципів тайм-менеджменту – продуктивне використання часу. Соціальні мережі, комп'ютерні ігри, приватні телефонні розмови невпинно поглинають його.*
- *Ставте мету.*
- *Пам'ятайте, що ваша мета – не зміна часу, а зміна своїх звичок.*
- *Користуйтеся спеціальними засобами.*
- *Фіксувати свої плани краще в блокноті. Можна вести щоденник або складати спеціальну програму.*
- *Визначаєте пріоритети (важливе, головне).*
- *Починайте щодня з вивчення списку майбутніх справ. Якщо в ньому 20 пунктів – скільки з них є основними? Не переходьте до інших справ, поки не закінчите основних.*

- Розподіляйте завдання.
- Якщо можете довірити частину справ іншій людині – зробіть це.
- Обмежуйте час виконання кожного завдання.
- Читати листи і відповідати на них можна цілий день, але буде краще, якщо ви зможете себе не витратити на це більше 15 хвилин.

- Використовуйте час, чекаючи когось чи щось.
- Очікуючи зустрічі з клієнтами або своєї черги до стоматолога, можна встигнути прочитати звіт, написати план статті, відредагувати пару фотографій. Сучасні технології дозволяють працювати й навчатися будь-де – використовуйте ці можливості.

Запитання 1. Для чого людині потрібно опанувати прийоми тайм-менеджменту?

А) Для спокійного сну

Б) Щоб зробити більше за менші часові відрізки та працювати спокійніше й зосередженіше

В) Для приємного відпочинку

Г) Для заощадження коштів

Запитання 2. Чи встигнете ви зробити всі заплановані справи, якщо протягом одного дня вам обов'язково потрібно відвідати шість уроків у школі, купити продукти бабусі, пройти обстеження в лікаря-терапевта, забрати сестричку з дитячого садочка, підготувати цікавий матеріал для повідомлення на урок із художньої культури, ознайомитися з уривками роману В. Малика «Фірман Султана», відправити друзям електронною поштою 4 листи-вітання зі святом Миколая?

У який спосіб?

Вправа 2 «Хронологічний трикутник»: учасники / учасниці знаходять варіанти вирішення ситуації «Як приготувати на безлюдному острові безпечну для людини страву?» і фіксують це за хронологією у формі трикутника (аналіз результатів роботи відбувається з урахуванням того, чи впевнені учасники в безпечності свого вибору (своїх дій) в умовах обмеженого інформаційного простору, у який спосіб вони це перевірятимуть).

Вправа 3 «Найсильніший аргумент»: учитель / учителька пропонує одному учневі / учениці взяти на себе певну роль (наприклад, дівчини, до якої звертається найкраща подруга з проханням позичити нову сукню; підлеглого, якому керівник пропонує змінити посаду на вищу, але фінансово не вигідну тощо), а інші учасники, розташувавшись по колу, мають не лише висловлювати прохання, а ще й добирати вигідні до нього аргументи так, щоб їхній співрозмовник не зміг їм відмовити. Найумілішим є той, хто озвучить аргумент останнім.

Вправа 4 (за методикою британського психолога, доктора медичних наук Едварда де Боно): учасники отримують капелюхи й виконують відповідно до інструкції завдання, що стосуються будь-якої галузі знань чи діяльності людини.

Білий капелюх наводить на думку про папір. Білий капелюх зв'язаний із інформацією. Одягаючи білий капелюх, ми запитуємо: "Яка інформація у нас є?"; "Яка інформація нам потрібна?"; "Якої інформації нам не вистачає?"; "Як нам одержати відсутню інформацію?"; "Які питання ми повинні поставити?" Білий капелюх використовується для того, щоб спрямувати увагу на наявну чи відсутню інформацію.

цінності?"

Жовтий капелюх. Жовтий колір наводить на думку про сонце й оптимізм. Під жовтим капелюхом ми робимо пряме зусилля знайти переваги пропозиції: "Що в цьому позитивного?" Навіть якщо ідея нам не подобається, жовтий капелюх просить нас знайти в ній переваги. "Які переваги?"; "Кому це вигідно?"; "Звідки з'являться переваги?"; "Які

Чорний капелюх. Це, можливо, найкорисніший капелюх. І він найчастіше використовується. Чорний колір нагадує про мантию судді. Чорний означає обережність. Чорний капелюх не дає нам зробити що-небудь небезпечно. Чорний капелюх вказує на ризик і говорить, чому щось може не вийти. Однак чорним капелюхом не можна зловживати, тому що зловживання небезпечно саме по собі.

Червоний капелюх. Червоний наводить на думку про вогонь і тепло. Червоний капелюх зв'язаний з почуттями, інтуїцією й емоціями. Ви можете не усвідомлювати, чому вам щось подобається, чи чому не подобається. Коли використовується червоний капелюх, у вас з'являється можливість описати свої почуття й інтуїцію, без будь-яких пояснень. Ваші почуття існують, і червоний капелюх дає можливість їх викласти.

Зелений капелюх. Зелений нагадує про рослини, ріст, енергію, життя. Зелений капелюх - капелюх енергії, творчості. Під зеленим капелюхом ми вносимо пропозиції й обговорюємо нові ідеї й альтернативи. Під зеленим капелюхом ми говоримо про модифікації й варіації існуючих ідей. Зелений капелюх дозволяє думати про можливості. Коли використовується зелений капелюх, кожний прикладає творчі зусилля.

Синій капелюх. Використовується для розгляду процесу мислення: "Що нам робити далі?"; "Чого ми досягли на даний момент?". Синій капелюх використовується або на початку обговорень, щоб вирішити, чого ми хочемо досягти в його результаті мислення, або його можна використовувати, щоб упорядкувати послідовність застосовуваних капелюхів і підсумувати досягнуте.

Переваги вправи (методу).

Чому капелюхи? По-перше, кожному капелюху відповідає його особистий, індивідуальний колір, який вирізняє його з поміж інших і наділяє його характерними,

притаманними тільки йому одному рисами і якостями – кольорова різниця робить кожний капелюх особливим, неповторним. Кожний кольоровий капелюх вказує на роль, на визначений тип мислення і діяльності.

По-друге, капелюх дуже легко одіти і зняти. Це важливо завжди, у всіх ситуаціях, коли людина має вміти застосовувати всі ресурси свого мислення, вміти міняти тип мислення і діяльності в залежності від поставленого завдання.

По-третє, «Капелюхи мислення» дають структуру для використання паралельного мислення і виходу із суперечок, в більшості випадків поглиначів часу без усілякої користі. Як правило, кожна людина має свій погляд на предмети, явища, і чим вищі інтелектуальні задатки людини, тим сильніше вона буде захищати свою позицію, своє уявлення про предмет. Використання капелюхів відкриває можливість домовитись із співрозмовником, прийти до згоди. Прив'язана до капелюхів символіка зручна для того, щоб попросити «розвернути» потік своїх думок в потрібному напрямку. Можна попросити людину одягнути чорний капелюх і подумати про мінуси, які є в його баченні даної ситуації, або під полями жовтого капелюха подумати про плюси, які приховані в ній.

Головна перевага методу в тому, що він дає змогу визначати правила гри. Люди добре розпізнають по яким правилам ведеться та чи інша гра. Вивчення правил є однією із самих перспективних форм накопичення знань в дитячі роки. За допомогою шести капелюхів встановлюються певні правила гри: «людина, яка в цю мить думає, діє відповідно».

Компетентність: кооперація (здатність працювати в команді).

Командна робота належить до розряду особливих випадків делегування повноважень і відповідальності. В умовах традиційної структури завдання і пов'язані з нею повноваження покладаються на власника робочого місця. Об'єднана компетенція членів групи повинна забезпечувати вирішення завдань і досягнення цілей, які визначені діапазоном повноважень, покладених на команду. Команда може складатися зі співробітників одного або різних рівнів і підрозділів компанії. У період роботи у складі команди всі її члени мають рівні права і виконують впливаючі з цілей і завдань команди обов'язки. Для роботи до команди не має значення, яку посаду займає співробітник на підприємстві. У рамках команди всі співробітники мають рівні позиції. Права та обов'язки членів команди служать, з одного боку, основою організації роботи в рамках команди, а з іншого – базисом для оцінки готовності учасників до такої форми роботи.

Правила учасника / учасниці команди

Учасник / учасниця команди:

- спрямовує свої сили, знання і можливості на досягнення поставлених перед командою цілей; при цьому він не повинен слідувати егоїстичним міркуванням, приховувати ідеї і рішення, необхідні команді;
- вільно висловлює свої думки;
- може підкоритися рішення більшості, навіть якщо це рішення суперечить його ідеям;
- ставиться до інших її учасників як до рівноправних партнерів;
- об'єктивно аналізує думки інших і, у разі потреби, висловлює свою оцінку щодо ідей своїх партнерів;
- толерантно ставиться до інших;

- інформує інших членів команди про все, що їм необхідно знати для ефективного виконання завдань;
- сприяє співпраці учасників команди, незважаючи на особисті симпатії й антипатії;
- сприяє об'єктивності, правдивості оприлюдненої інформації або її конфіденційності;

Основні фактори ефективної командної роботи

- чітка постановка цілей та завдань;
- вдалий підбір складу команди;
- продумана системи роботи з урахуванням умінь, навичок і здібностей кожного учасника команди;
- здатність учасників команди до співпраці.

Технологія групових (колективних) творчих справ.

Розробники – українські методисти Замула Л., Зоц В., Максимова О.

Зміст. Технологія поліфункціональна за суттю. На практиці вона може реалізуватися за різними технологічними схемами (жорсткими та гнучкими). Суть технології — виявлення та розвиток різних видів творчих здібностей школярів на основі пізнавальних мотивів навчання, прагнення до самовираження та самоствердження.

Робота учнів за інтересами у творчих групах спрямована на вирішення конкретних творчих завдань.

Етапи реалізації

Пошуковий (ознайомлення учнів у загальних рисах з темою; розвиток пізнавального інтересу, мотивації; визначення термінів та критеріїв підготовленості учнів до визначеного виду діяльності; спільний перегляд наявної та пошук необхідної навчальної літератури, ілюстративного матеріалу, технічних засобів навчання тощо).

Визначальний (організаційні моменти вирішуються учнями на перерві або безпосередньо на уроці; учням надається можливість вибрати найцікавішу творчу справу, об'єднатися у творчі групи (об'єднання) за інтересами, ознайомитися із завданнями).

Планування й виконання завдання (розподіл ролей; конкретизація завдань; розробка та виконання наміченого плану дій).

Презентаційний (презентація результатів групової творчої справи).

Аналітичний (підбиття підсумків; самоаналіз творчої діяльності; оцінювання отриманих результатів).

Особливості технології: діагностика потенційних можливостей учнів та виявлення рівня розвитку здібностей до певного виду діяльності; визначення кола інтересів; залучення дітей до групової роботи; вільний вибір форм та методів роботи творчої групи; активна самостійна пошукова діяльність; розвиток пізнавальних здібностей, ініціативності та відповідальності за виконання наміченого плану дій; самореалізація.

Прогнозовані результати: самоствердження та самовираження учнів; реалізація творчого потенціалу; формування стійкої мотивації до вивчення предмета, самостійності, ініціативності та відповідальності, здатності працювати в команді.

Технології групового способу навчання.

Розробники – Пометун О., Пироженко Л.

Зміст. Організаційна структура групового способу навчання може бути комбінованою, такою що поєднує групову роботу учнів (один вчить багатьох), парну та індивідуальну. Однак домінуюче значення має групова форма роботи.

Особливості організації групової роботи:

- поділ класу на групи для вирішення конкретних завдань;
- кожна група отримує певне завдання (однакове або диференційоване) виконує його спільно під безпосереднім керівництвом лідера групи або вчителя;
- завдання в групі виконується у такий спосіб, що дасть змогу взяти до уваги й оцінити індивідуальний внесок кожного;
- склад групи непостійний, він добирається зважаючи на те, щоб із максимальною ефективністю для колективу могли реалізуватися навчальні можливості кожного члена групи, залежно від змісту та характеру очікуваної роботи.

Етапи реалізації

Підготовка до виконання групового завдання: постановка пізнавальної задачі (проблемної ситуації); інструктаж про послідовність роботи; надання групам дидактичного матеріалу.

Групова робота: ознайомлення з матеріалом, планування роботи в групі; розподіл завдань між членами групи; індивідуальне виконання завдань; обговорення індивідуальних результатів роботи в групі; обговорення загального завдання групи (зауваження, доповнення, уточнення, узагальнення); підбиття підсумків групового навчання.

Підсумкова частина: повідомлення про результати роботи групи; аналіз пізнавальної задачі, рефлексія; загальний висновок про групову роботу досягнення поставленої мети. Коментування вчителем роботи групи.

Під час групової роботи вчитель контролює хід роботи в групах, відповідає на запитання, регулює суперечливі ситуації та порядок роботи, у випадку крайньої необхідності надає допомогу певним учням або групі загалом.

Прогнозовані результати: активізація пізнавальної діяльності учнів / учениць; високий рівень засвоєння змісту.

Компетентність: креативність.

Питання творчості, творчих здібностей і творчої діяльності й креативного мислення завжди були й залишаються в центрі уваги багатьох учених як вітчизняних, так і зарубіжних наукових шкіл. Питання креативного мислення в Україні вивчали О. Духнович, Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. працювали над проблемою розвитку творчих здібностей особистості.

В особистісному контексті творчість розглядається як властивість індивіда, процес реалізації його творчих сил, спосіб його самоствердження, при якому здійснюється самоспоглядання, самореалізація та саморозвиток. Творчість – це вища форма активної самостійної діяльності людини. Вона включає спостережливість, запам'ятовування істотного, вольову напругу, глибоку увагу, емоційний підйом, натхнення. Значне місце в

творчому процесі займає креативна діяльність як співвідношення пізнавальних та емоційно-вольових психічних процесів особистості.

Окрім того, творчість інтерпретують як процес діяльності, коли її критерієм виступає суб'єктивна новизна, а не суспільна значущість і абсолютна новизна.

Результативна складова творчості – це діяльність, що породжує щось якісно нове і таке, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Це об'єктивна сторона творчості, яка визначається її кінцевим продуктом – науковим відкриттям, новизною наукового дослідження, винаходом, раціоналізацією, створенням художнього твору тощо.

На інфографіці, розміщеній нижче, представлено структуру творчості особистості.

У психолого-педагогічній літературі поняття «творчість» нерідко співвідносять із поняттям «креативність».

Термін «креативність» з'явилися у вітчизняній науковій літературі у 80–90-тих роках минулого століття. Виникнення поняття, імовірно, пов'язане з дослідженнями психолінгвістичної школи, яка досліджувала проблему креативності (Торранс П., Гілфорд Дж, Сельє Г.). Уведення терміну «креативність» в українську наукову термінологію сприяло виокремленню як самостійної галузі дослідження особистісного аспекту творчості (Кульчицька О., Моляко В., Музика О., Роменець В.).

Аналіз ряду досліджень дає змогу стверджувати, що креативність і творчість є суміжними, але не тотожними поняттями. Креативність є особистісним утворенням, що виступає базою для творчості у її процесуальному та результативному аспектах.

Тож креативність є характерною ознакою творчої особистості, яка спроможна реалізовувати свій творчий потенціал з власної ініціативи та обирати для цього відповідні засоби. Крім того, креативність можна тлумачити і як передумову будь-якої творчої діяльності, змотивовану прагненням індивідуума до самовираження та самоствердження. Креативна особистість має високий потенціал, внутрішній ресурс,

здатність до конструктивного, нестандартного мислення, усвідомлення й розвитку свого досвіду.

Маслоу А. факторами креативності називає «швидкість, чіткість, гнучкість мислення, винахідливість, конструктивність при вирішенні проблем».

Зміни в сучасній Україні вимагають підготовки конкурентоспроможного молодого покоління, здатного до навчання впродовж життя, до самовдосконалення, саморозвитку, покоління, яке володіє критичним, самостійним та творчим мисленням, уміє ставити цілі та досягати їх, конструктивно спілкуватись та працювати в команді. З огляду на це виникла необхідність реформування системи освіти України. Зміни, які стосуються школи, відображені в Концепції нової української школи, Законі України про освіту, інших документах та передбачають її перехід від школи знань до школи компетентностей.

Оскільки важливим для успішної навчальної діяльності є власна діяльність школяра, то одним із завдань сучасної української школи є спрямування на широке застосування методів викладання, заснованих на співпраці (ігри, проекти – соціальні, дослідницькі, експерименти, групові завдання тощо); залучення учнів до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду. Важливим є те, що в результаті такого компетентнісного підходу мають бути створені сприятливі умови для розвитку творчих здібностей учнів.

Окрему увагу варто звернути на розвиток мовлення школярів. Важливим механізмом розумової діяльності є внутрішнє мовлення, яке інтенсивно розвивається в цей період. Через мовлення особистість може продемонструвати свій креативний потенціал.

Артемова О. вказує на роль вербальної креативності у формуванні творчих здібностей. Дослідниця трактує вербальну креативність як «один із різновидів зв'язного мовлення, продукування особистістю нових оригінальних мовленнєвих образів та сюжетів на основі інтуїтивного мислення, продуктивно-творчої уяви, фантазії, що супроводжується інтелектуально-мовленнєвою активністю і словесною творчістю» [2, с. 13]. Передумовами розвитку вербальної креативності є гнучкість мислення, поведінки, прагнення звільнитися від догм і стереотипів, отримання нових знань, прагнення до оригінальності, розвиток гіпотетичності мислення, оволодіння системою продуктивних дій.

Тож ефективність формування творчих здібностей суттєво залежить від реалізації діяльнісного, комунікативного та особистісного підходів.

Проблема розвитку дитячої обдарованості, творчої особистості, формування творчих здібностей набула широкої популярності. На практиці часто спостерігаємо картину, коли успіхи школярів не завжди збігаються з їхніми творчими здібностями. Школа сама нерідко гальмує процес становлення творчої особистості. Завдання вчителя – навчити здобувача / здобувачку освіти самостійно мислити, а не давати великий обсяг інформації, використовувати творчі, а не репродуктивні методи навчання, стимулювати пізнавальну активність школярів, а не привчати до шаблонності у виконанні завдань, адже це нерідко призводить до зниження активних процесів мислення, зокрема творчих.

Технології проектного навчання («Метод проектів»).

Метод «проектів» започатковано в американській системі навчання наприкінці XIX ст. Сьогодні під цим словосполученням розуміють метод навчання, форму організації

занять, педагогічну технологію, систему організації навчання. Існує поліваріативність представлення технології різними авторами (Кузьмірчук Н., Пузиревич К., Вовк Н.), однак за своєю суттю вони споріднені – виконують функцію засобу вирішення проблеми на основі свідомого прийняття суб'єктом мети проектної діяльності. Технологічний концепт проектних технологій орієнтований на дієвий спосіб здобуття нових знань у контексті конкретної ситуації та їх використання на практиці.

Метод проектів як технологія в сучасних умовах трансформований у проектну систему організації навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проектів.

Зміст. Роботу над проектом починають із конференції (зборів групи (класу), під час якої учні самі обирають тему й форму проекту. Цьому передують вступне слово вчителя. Він у загальних рисах ознайомлює учнів із темою, яка вивчалась, та слухає пропозиції. Їх висловлюють окремі учні або групи. Після чого визначають кілька етапів проекту. Учні розпочинають роботу щодо збирання необхідної інформації та визначення основних напрямів його аналізу. Наступним етапом є обробка інформації у великій групі й обговорення змісту й форми звіту. Останньою ланкою в проектній системі є підсумкова конференція, у ході якої заслуховують і обговорюють звіт.

Окреслюють технологічні етапи роботи над проектом: початок (визначення теми, мети, завдань, формування робочих груп), планування (аналіз проблеми, постановка завдань, уточнення інформації, синтез ідей, плани), прийняття рішень («мозковий штурм», обговорення альтернатив, вибір оптимального варіанта), виконання (робота з виконання проекту), перевірка та оцінювання результатів (аналіз виконання проекту, з'ясування причин досягнень і невдач), захист (колективний аналіз діяльності). Вибір однієї із проектних практик залежить від специфіки завдань. На думку багатьох науковців, проект як шлях пізнання в дії – творча діяльність. Вона є проблемною за формою відкриття нових знань, практичною – за сферою їхнього застосування, інтелектуально насиченою – за змістом, суб'єктно-сисловою – за вектором мисленнєвої діяльності.

Прогнозовані результати: практико орієнтований підхід до навчання; формування компетентностей (креативних, соціальних, полікультурних, інформаційних, комунікативних тощо); розвиток ініціативності та самостійності учнів.

Вправа 1: учасники / учасниці створюють (схематично на аркушах) сайти відомих їм художників, музикантів, співаків, письменників та ін. для учнів; презентують свої роботи; озвучують ознаки уявних сайтів та принципи їхнього наповнення.

Вправа 2 «Нове призначення»: учасники / учасниці протягом хвилини записують максимальну кількість способів застосування серветок / свічки / тіста тощо.

Вправа 3 «Креативний релакс»: учасники / учасниці виокремлюють годину-дві для заняття, яке їм найбільше подобалась у дитинстві. Це може бути малювання, аплікація, ліпка, написання віршів тощо.

Вправа 4 «Поєднання непоєднуваного»: учасники / учасниці записують чи озвучують спільні ознаки (щонайменше 5 пунктів), наприклад, у телевізора й вовка, руки й подушки тощо.

Вправа 5 «Звична справа в незвичний спосіб»: учасники / учасниці виконують звичну справу в незвичний спосіб, наприклад, зробити щось лівою рукою замість правої, піти до місця призначення іншим (безпечним і знайомим) маршрутом, змінити налаштування інтерфейсу в смартфоні тощо.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Діна БОНДАРЕНКО, учитель української мови та літератури Єрківського ліцею імені Героя України В. М. Чорновола Єрківської селищної ради Черкаської області,

Наталія ВИСОЧИНА, учитель української мови та літератури Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 15 Черкаської міської ради Черкаської області,

Лариса КАЧАН, учитель української мови та літератури Малосевастьянівського ліцею Христинівської міської ради Черкаської області,

Вікторія КРАВЕЦЬ, учитель української мови та літератури Уманського ліцею № 3 Уманської міської ради Черкаської області,

Віта НАКОНЕЧНА, учитель української мови та літератури Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 29 Черкаської міської ради Черкаської області,

Ірина ПИЛИПЕНКО, учитель української мови та літератури Звенигородського опорного закладу загальної середньої освіти імені Тараса Шевченка Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області,

Оксана ПРОКОПЕНКО, учитель української мови та літератури Уманського ліцею № 3 Уманської міської ради Черкаської області,

Наталія РУДЕНКО, учитель української мови та літератури Уманського ліцею № 3 Уманської міської ради Черкаської області,

Олена САВРАНСЬКА, учитель української мови та літератури Уманського ліцею № 3 Уманської міської ради Черкаської області,

Оксана СЕНЕНКО, учитель української мови та літератури комунального закладу «Іркліївський ліцей»,

Жанна СТЕПАНЕЦЬ, учитель української мови та літератури Драбівського ліцею Драбівської селищної ради.

Валентина ОПАЛІНСЬКА, учитель української мови та літератури «загальноосвітня Коврайського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад» імені Г. С. Сковороди,

Людмила ЮЩЕНКО, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат філологічних наук,

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР»

Зам. № 1740 Тираж 100 прим.

18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1